

Vilko Novak:
Izbor prekmurske
književnosti

0111

1111

1111

1111

CVETJE

IZ DOMAČIH IN TUJIH LOGOV

9

UREJUJE
PROF. JAKOB ŠOLAR
S SODELOVANJEM
UREDNIŠKEGA ODBORA

ZALOŽILA DRUŽBA SV. MOHORJA V CELJU

1936

IZBOR
PREKMURSKÉ
KNJIŽEVNOSTI

PRIREDIL
PROF. VILKO NOVAK

NATISNILA MOHORJEVA TISKARNA V CELJU
(FRAN MILAVEC, CELJE)

43251

ABECEDARIUM
SZLOWENSZKO,

Paed.

883.

za

Drobno Detzo,

vón szpúscheno.

DCC XXV.

030019994

Prekmursko narečje.

Prekmursko, prleško in goričansko narečje tvorijo severnovzhodno štajersko narečno skupino. Veže jih mnogo skupnosti, vendar ima vsako izmed njih svoje posebnosti.

Prekmursko narečje lahko delimo v tri govore, ki jih označujemo z razliko v melodiji in tempu govora, v glasovju in besednem zakladu: južnega govore Dòlinci od Sòbote do Lendave, med Muro in Ledavo; srednjega govore Ravenci od Sòbote proti Cankovi, severnega ali goriškega pa Goričanci, ki jih nazivajo ob gornji Ledavi in v Porabju na Madžarskem tudi Bákárje ali Bojnéce.

Glavne značilnosti.

Samoglasniki: 1. polglasnik (ə) se je razvil pod dolgim naglasom v ozki ę (dĕn), pod kratkim naglasom in v nenaglašanih zlogih pa v široki ę (pĕs);

2. dolgi jat (ĕ) se je razvil v dvoglasnik eĭ (zvĕzda);

3. vse vrste e se za ustničniki b, v, m zaokrožajo v ō (vōra, obōma, mōo);

4. dolgi o je postal dvoglasnik ou (bōug);

5. stari nosni ȝ se je razvil v dvoglasni ou (kōut);

6. skupina ir je prešla v ěr (mĕr);

7. glas u je v dolgih zlogih prešel v ū (dūša), ta pa dalje, če ni bil naglašen, v kratki i (mūja > mjĕ);

začetni u je dobil protezo (vùdriti), v nekaterih primerih je že prej prešel v labialni u (vganka), ki se pred nezvenečimi soglasniki in na koncu besede glasi f (fčiti, ženouf); skupina ür je prešla v ör (širki > šürki > šörki, ura > vüra > vöra). Glas u nahajamo le na mestu vokaličnega t (vük > vuk), v onomatopoičnih besedah (kùkojca), tam, kjer je o oslabil v u (pávuk), kjer je nastal po prekozložni asimilaciji (ubijem > bujem) in v tujkah (fušati);

8. onemitev in oslabitev samoglasnikov je še v razvoju; onemé: i v začetku besede (imam > man); i, e, u v neposredni sosesčini sonornikov l, r, m, n, i, u (prvézati, trjê, vëlki).

Soglasniki: 1. skupina -ot- je dala u (sunce);

2. pred soglasniki in na koncu zloga je t prešel v u in o (delau, delo);

3. topljeni l je prešel v srednji l (vòla);

4. samoglasniški r se je razvil v er (erjávi);

5. končni m prehaja v n (din); skupina mn se disimilira v ml (temlica) ali vn (vnougi); tm preide v km (kmica);

6. glas v pred soglasniki in na koncu besede preide v f (fčêla, možouf);

7. v ravenskem in goričkem govoru je prešel j v prepalatalni zapornik d' (dž), in sicer v začetku besede in za zvenečim soglasnikom (d'es = jaz, pid'ê, zobd'ê); za nezvenečimi soglasniki preide j v nezveneči t' (é snopt'ê). Pred samoglasniki e, i, ü prehajata ponekod d' in t' v g in k (divgi, vuckê). Ponekod je tudi g postal palatalen (pogubi = pod'ibi);

8. v nekaterih primerih prehaja j v d (čiji = čidi, žejen = žeden);

9. skupina pt se glasi ft (ftica);

10. začetni in medvokalni h se izgublja (rast, dūa), končni in včasih medvokalni h prehaja v i (práj, müê);

11. skupina dn se spreminja v gn (gnes);

12. skupina tl prehaja v kl (na kla, klačiti);

13. skupina kt je preko ht prešla v št (što = kdo), hč je dalo šč (nišče = nihče, ščen = hočem);

14. ohranjena je skupina ždž (deždža, moždžani, moždžiti).

Oblikoslovje: 1. instr. sg. fem. je po naliki (z masc. in neutr.) prevzel obrazilo -om, ki se je asimiralo v v, f (ženóuf);

2. samostalniki sred. sp. dobivajo v nekaterih govorih (zlasti na Ravénskem) obliko žen. sp.: čüda, neba, vedra, oüka;

3. nom. pl. moških samostalnikov ima obrazilo -je (-d'e): očëvje, sinóuvje;

4. za kri ostaja oblika křf, za duri dveri;

5. zaimenska sklanjatev ima oblike kakor: dobroga, dobromi;

6. značilne so pridevniške oblike človeči = človeški, boži = božji;

7. nekateri pridevniki imajo samo nedoločno obliko (čeden, čaren), drugi samo določno (vüčeni, beli);

8. pomožnik ima ponekod oblike, nastale po analogiji: sım, siš, si itd.; 3. edn. tudi jeste, 3. mn. jëstejo, sönjo (pod vplivom spregatve tematskih glagolov);

9. tvorba iterativnih glagolov se vrši po primeru: orati, podarati;

10. glagoli 2. vrste imajo nedoločniško pripono -no- (iz no): zdiḡnoti;

11. glagoli 5. vrste 1. razr. prehajajo v 5. vrsto 2. razr.: stoplem; po tem zgledu se spregajo tudi glagoli 6. vrste: kŭpŭvlen;

12. pogosti so prislovi na -ci (stari loc. sing.): nāšerci, nakrāci; na -čki: stoječki;

Poudarek: 1. obranjen je kratki naglas v primerih žāba, krāva, gen. sing.: kravĕ, ženĕ, materĕ;

2. poudarek v primerih: kolĕno, n. pl. kōŭlina, poulina;

3. predlog je potegnil poudarek naprej v primerih: tĕjlo;

4. pridevniki gredo v skupine: zelĕni, lisĕni, pošteni;

5. glagol izkazuje končniško naglašanje: rastĕn, rastĕ, bralōŭ, stalōŭ (3. sg. n.);

6. predlog potegne poudarek nase: nā sto — na mizo, zā sto, pōd sto, dō njega, zā njega.

Besedni zaklad. V rabi so oblike: vŭjvec (iz vŭchvŭc = čarovnik, tu prebrisanec), krōto (iz krōto = zelo), ešče = še, mlašĕ = deklica, risāli (iz rusalija, rosaria = binkošti), sprotoletje = pomlad, pōtontoga = potem, pōfsensĕga = docela, vekivekoma = večno, jĕzero = tisoč, vej = saj, ar (iz eže -er = ker), ka = da itd.

Pri presojanju jezika prekmurskih pisateljev je treba vedeti, da so zajemali iz različnih govorov in da so bili nekateri pod vplivi kajkavske in slovenske knjige; novejšim pisateljem so olajšali delo starejši, pri slehernem pa je odločevalo poleg jezikovnega čuta še ugibanje o izvoru in sorodnosti besed, kar je našlo določen izraz v neenotnem pravopisu, čeprav so uporabljali vsi isto narečje.

Prekmurska književnost.

Slovenci, ki so živeli na ozemlju severno od Mure, so prišli ob koncu prvega tisočletja pod oblast nove države Madžarov. Politično upravno so pripadli županijama Vas in Zala, cerkveno pa škofijama s sedežem v Györu in Veszprému. Ta razcepljenost in podrejenost tujemu socialnemu in kulturnemu vplivu je ovirala pri njih javno rabo slovenskega jezika.

Reformacija, ki je za daljšo dobo pridobila skoraj vse prekmurske Slovence za luteranstvo, ni vzbudila med njimi književne tvornosti v narodnem jeziku, politična ločenost od Slovencev v avstrijskih deželah pa je tedaj kakor tudi pozneje preprečevala njih udeležbo pri prebujajočem se književnem življenju ostalih slovenskih pokrajin.

V 18. stoletju se je pričelo književno delo tudi v prekmurskem jezikovno kulturnem okolišu. Pisatelji so sprejeli za književni jezik domače narečje, ki so ga zaradi osamljenosti pokrajine obdržali do osvobojenja 1919. Sprejem slovenskega knjižnega jezika je preprečeval različen kulturni položaj, ne pa morda različnost narečja. Knjižno delo v prekmurščini je tedaj organičen del slovenskega slovstva, ki pa je do današnjih dni ostal na stopnji ostalih obrobniških okolišev v času pred ustalitvijo enotnega knjižnega jezika.

Protestantska doba.

Reformacijsko gibanje je prineslo med prekmurske Slovence redke knjige slovenskih protestantskih pisateljev, ki se pa niso udomačile.

Med katoličani, katerih štiri župnije so pripadle ob koncu 11. stoletja zagrebški škofiji, pa so se širile vsaj že sredi 17. stoletja rokopisne pesmarice cerkvene in posvetne vsebine, ki so jezikovno kajkavskega značaja. Tudi najstarejši prekmurski jezikovni spomenik, pogodba, nastala 1643 v Martjancih, ima kajkavske poteze.

Po izvedbi katoliške obnove je ostala tretjina prebivalstva protestantska do danes. Od 1731/1781 so jim dovolili imeti duhovnike in službo božjo le v nekaterih izvenprekmurskih krajih. Tako „artikulirano“ mesto je bilo v Železni županiji Nemes-Csó, v županiji Somogy pa Surd, okoli katerega je nastala po 1718 slovenska naselbina izseljencev iz Železne županije.

Začetnik književnega dela v prekmurščini je Franc Temlin s Krajne, čigar iz madžarščine prevedeni Györski katekizmus iz leta 1715 ni ohranjen.

Prvi ohranjeni prekmurski tisk je „Abecedarium Szlowenzsko, za Drobno Detzo, vön fzpüscheno“ iz leta 1725. Pisatelj ni znan. Delce vsebuje abecedo, primere za zlogovanje, deset božjih zapovedi, očenaš, vero, nekaj molitev in tri psalme. Črkopis nedosledno rabi znake s za š in ž, i za i in j, cs, cf in ch za č. Jezik izkazuje kajkavske posebnosti.

Sledil je izgon pastorjev in vsaj odslej je nastajala prekmurska protestantska knjiga do konca stoletja izven strnjenege domačega ozemlja.

Po presledku 22 let je Mihael Sever, ki je bil doma v Váneči in učitelj nemške verske občine v Nemes-Csóju, prevel iz nemščine „Red zveličanstva“ (1747), zbirko glavnih členov vere, sestavljenih iz odlomkov sv. pisma, molitvenih obrazcev in cerkvenih pesmi; nekatere pesmi so madžarskega izvora. V svojem nagovoru na bralce je Sever prvič zapisal v slovenski knjigi pred l. 1750. naziv slovenski narod. Tudi on rabi še nedosledno znake cs, cf in ts za č, s in f za š in ž; cz in tz za c; z in fz za s; za ü piše ű, za ji pa ij in y. Pogoste so podvojitve soglasnikov. Oblikovje in besedni zaklad vsebujeta mnoge kajkavske posebnosti, n. pr. otec, jel, kaj, beše, pokei, dob, mentuval; staro oblikovno stanje je ohranjeno, n. pr. sinove, acc. sg. živoči düh; pisateljeve lastne tvorbe bi bile n. pr. vsaznajoust (vseznaost, vsevednost), povsudstanje (= pričujočnost); redke so madžarske tujke. Iz Dalmatinove Biblije pa je vzel vsaj besedi „zhuite“, ki jo je zapisal poleg domače vörostuite (str. 25) in „mafzhoval“ poleg domače tujke „kastigal“ (str. 15); iz istega vira so najbrž še „dofehmal“ (stran 17), „vfelei“ (str. 27) in „pofni“ (str. 28). Pesmi so zložene v recitativnem ritmu, ki se ravna po naravnem poudarku; rima je včasih pravilna, včasih le grafična ali nadomeščena z asonanco.

Za Severjem se je pojavil najznamenitejši pisatelj prekmurskih protestantov, Štefan Küzmič. Rodil se je l. 1723. v Strúkovcih. Po studijah v Györu, Požunu in drugod je bil učitelj v Nemes-Csóju. Tu je priredil neohranjeni slovenski abecednik in katekizem ter zbirko cerkvenih tekstov (med njimi prevod 19 nemških pesmi) „Vöre krstšanske kratki navuk“ leta 1754. V predgovoru

tega dela navaja kot pobudo svojega knjižnega udejstvovanja „pomanjkanje slovenskega duševnega pisma“ ter nevednost v verskih pojmi, ki vlada med ljudstvom, česar je kriva „nemarna lenoba“ poklicanih. Jezik tega Küzmičevega dela je mnogo bližji ljudskemu govoru kakor jezik Severjeve knjige.

Ko je 1755 postal Küzmič pastor v slovenski naselbini Surd, se je lotil prevajanja sv. pisma. Leta 1771. je izšel v Halle njegov „Nouvi zakon ali Testamentom . . . zdaj oprvič z grčkoga na stari slovenski jezik obrnjeni“. V obširnem predgovoru, ki ga je podpisal Jožef Torkoš, pastor v Sopronu, in pri katerem je Küzmič vsaj sodeloval, našteva (po Bohoriču) dežele, kjer živi „slovenski narod“ (t. j. Slovani); ugotavlja ožje sorodstvo med „Krajnci i zdolnjimi Štajerci“ ter med „vogrskimi . . . sloveni“ in omenja prevode sv. pisma v slovenščini, hrvaščini in lužiški srbščini. Za prekmurske Slovence zahteva poseben prevod, češ, ker ima njihov jezik mnoge posebnosti.

Črkopis je Küzmič poenostavil in uvedel znak 'z za ž. Pravopis je preprost, o etimologiziranju govore primeri kakor: idti, odtrok, mejhki (kjer je križal govorjeno in etimološko obliko) itd.

Küzmičev prevod predstavlja največjo zbirko prekmurskega besednega zaklada; med značilne domače izraze gredo: dera (razpoka), dreselen (žalosten), keb-züvati (preiskovati), mertüčlivost (treznost), paščlivi (uren), posvet (luč), praznost (nečistost), primarjati (siliti), skazlivec (hinavec), vlak (mreža) i. p. Dokaj izrazov je vzel iz kajkavščine: občinski (splošen), vragometen (obseden), delnik (udeleženec), poselstvo (po-

slanstvo) itd. Sam pa je nanovo tvoril besede kakor: maloverci, nastavljenje (zapoved), novoverec, obsencati, očiščavnica, pisk (črka), podnogaonica (podnožnik), potikažci, sodnica (sodišče) itd. Iz Dalmatina ni črpal.

Pri prevajanju se je Küzmič tesno naslanjal na grško besedilo in si ni pomagal n. pr. z madžarskim prevodom. Pod vplivom predloge in ostalih tujih jezikov je pogosto stavil k samostalniku člen, dobesedno prevajal sestavljene glagole (gori vzeme, vöšli) in opisoval (pali k vam pridejnje = povratek).

Pripravljal je še prevod stare zaveze in izdajo pesmarice, toda prehitela ga je smrt 22. decembra 1799.

Küzmičevo delo predstavlja močan napor versko in jezikovno osamljenega okoliša, katerega glavni predstavnik je Küzmič bil pri zastopnikih slovanskega jezikoslovja in slovanske slovstvene zgodovine.

Protestantski pisatelji so v teku 65 let utrdili razvoj svoje književnosti in njeno jezikovno ločenost vedno močneje utrjevali. Treba je bilo, da so posegli v razvoj še katoličani in razširili njegove možnosti.

Nastop katoličanov.

Ustanovitev nove škofije v Szombathelyu (1777), ki je združila vse prekmurske katoličane, je sprožila njihovo književno delovanje. Škof Szily je spoznal, da nimajo Slovenci v škofiji niti najpotrebnejših knjig. Njegovega razumevanja se je oprijel Mikloš Küzmič. Rodil se je leta 1738. v Dolnji Slaveči in kmalu po bogoslovnih študijah v Györu (1763) postal župnik in „vice dekan slovenske okrogline“ pri Sv. Benediktu v Kánčovcih, kjer je ostal do smrti 11. aprila 1804. Med škofom in

Küzmičem se je razvilo živahno dopisovanje, iz katerega odseva njegova delavna vnema za slovensko knjigo.

S Szilyjevo podporo sta izšli 1780 prvi Küzmičevi knjigi: „Sveti evangyliomi . . . na vse nedelne i svétešnje dni . . . na stari slovenski jezik obrnjeni“ in „Slovenski silabikár“. Miklošev prevod se loči od Štefanovega zlasti v tem, da oni rabi tujke (varaš, somarica . . .), kjer piše ta slovenske izraze (mesto, oselnica . . .); izboljšal pa je jezik z redkejšo rabo člena in glede rabe enklitik.

V črkopisu je uvedel 's za ž; pogosto je rabil podvojene soglasnike; po križanju fonetične in etimološke oblike so nastale tvorbe: mejhki, sejhnoti itd. Značilna je za njegovo skladnjo latinska raba nom. pl. neutr.: vsa, eta, štera, namesto edninskih oblik. Miklošev jezik je glasovno bližji živemu govoru kakor Štefanov; piše: ditèta, zemlou, vidili, Štefan pa: detèta, zemlo, videli; namesto pogoste oblike erkouči pri Štefanu rabi Mikloš govoreči; za kaj piše ka itd. Pogoste participialne sklade v protestantskem prevodu nadomešča z oziralnimi odvisniki, kar povzroča slogovno preprostost.

Poleg abecednika je bila šoli namenjena tudi „Kratka šumma velikoga katekizmuša“ in „Staroga i novoga testamentoma svete hištorie kratka šumma“.

Nabožnim potrebam je bil namenjen iz madžarščine prevedeni molitvenik za bolnike (1781); leta 1783. pa je izšla „Kniga molitvena . . .“, ki je še danes najbolj priljubljena prekmurska knjiga in je doživela vsaj 18 izdaj. Dodane cerkvene pesmi, ki so deloma prevedene iz terezijanske pesmarice, predstavljajo začetke

prekmurske katoliške pesmarice. Küzmičevo delo je skoraj gotovo tudi abecednik iz 1790, ki prinaša vzporedno slovensko in madžarsko besedilo in je tip drugega dela „male čitanke“ iz prosvetljene dobe.

Mikloš Küzmič je v kratkih letih zadostil knjižnim potrebam katoliške skupine in utrdil podlago za poglobljeno nadaljevanje dela, toda prvemu zagonu ni sledil potrebni razmah.

Nadaljevanje protestantskega dela.

Skrb za izdajo protestantske cerkvene pesmarice je po smrti Štefana Küzmiča prevzel njegov naslednik Mihael Bakoš (rojen v Šalovcih, umrl 1803 v Surdu), ki je uredil že natisnjene pesmi, Küzmičevo ostalino in lastne nove prevode ter izdal „Nouvi gráduvál“ (1789). O svojem delu je obširno poročal v predgovoru. Ta izdaja je ostala osnova poznejšim priredbam.

Štefan Šijarto (rojen 1765, umrl 1833 v Dománkiševcih), učitelj, je izdal „Mrtvečne pesmi“, ki so ostale stalno v načrtu poznejših prirediteljev.

Za šolske potrebe protestantov so skrbeli neznani pisatelji z izdajami „Slovenskega abecedarja“ in „Novega abecedarja“.

Najbrž je med protestanti nastalo prvo zabavno poučno delo „Starišinstvo i zvačinstvo“ (leta 1807) ki vsebuje svatovske običaje in nekaj pesmi, med njimi, „Od pet pijanih bab“, ki je tudi v rokopisni zbirki Štefana Modrinjaka in je prišla najbrž s štajerske strani v Slovensko krajino.

Razvoj pesmarice je pospeševal pastor Mihael Barla (rojen 1778 v Sóboti, umrl 1824 v Kövago Örsu)

z izdajo šolskih pesmi in z izpopolnjeno prireditvijo Bakoševe pesmarice leta 1823.

Jurij Cipot (rojen 1794 v Črnelavcih, umrl 1834 na Hodošu) je z izdajo Duhovnega áldova obnovil prvotni tip Severjeve in Küzmičeve knjige.

Aleksander Terplán (rojen 1816 v Ivánovcih, umrl kot pastor v Puconcih) je spretno prevel psalme in priredil več šolskih knjig.

Glavni protestantski pisatelj 19. stoletja in poleg Küzmiča najpomembnejši je Janoš Kardoš. Rodil se je 13. febr. 1801 v Nøršincih, po študijah v Sopronu in Nemčiji je postal pastor na Hodošu, kjer je umrl 12. avg. 1875. Kardošovo knjižno delo je bilo namenjeno predvsem šoli, za katero je priredil — deloma po naročilu vlade — vrsto katekizmov, bibličnih zgodeb, prevajal abecednike in čitanke. Za cerkev je izpopolnil dotedanjo pesmarico, v rokopisu pa je zapustil prevode iz starega zakona in zgodovino protestantizma. Prevajal je odlične madžarske pesnike: Petšfija, Vörösmartyja in dva dela Aranyeve trilogije „Toldi“. Priredil je tudi izpremenjeno izdajo svatovske knjige iz leta 1807. Kardoš je dosegel veliko jezikovno spretnost, vendar je šel v tvorbi novih izrazov predaleč. Z njim je izumrla vrsta veljavnih protestantskih pisateljev, katerih dela služijo še današnjemu rodu.

Delo katoličanov v 19. stoletju.

Poleg novih izdaj Mikloša Küzmiča so pričeli v začetku 19. stoletja množiti katoliško književnost Küzmičevi učenci. Neznani duhovnik je napisal po letu 1822 „Starine železnih in salajskih Slovenov“, ki so ostale

v rokopisu. Ta edini vir za prekmursko zgodovino je pisan v živahnem in klenem slogu in zlasti dobro osvetljuje kulturno življenje. Rokopis je najbrž dopolnil zaslužni pisatelj Jožef Košič, ki je pričel v tem delovati. Rojen je bil 9. oktobra 1788 v Beltincih, kjer je tudi kaplanoval, župnik je bil na Dolnjem Seniku in Gornjem Seniku, kjer je umrl 26. dec. 1867. Bil je prvi, ki je pričel obravnavati v prekmurski knjigi skoraj samo posvetno poučno snov. Za madžarskega narodopisca Čaploviča je zbral gradivo o življenju svojega ljudstva, sam pa je objavil v madžarščini članek, v katerem je, sledeč madžarskim pisateljem, dokazoval zmoto, da so Slovenci med Muro in Rabo potomci Vandalov. Tega mnenja se je držal še 1833, ko je „na vandalska vüsta“ prevel madžarsko slovnico. K temu delu so ga nagnile nove vladne odredbe o učenju državnega jezika. Predgovor, ki ga je Košič napisal slovnici, kaže prosvetljenca, ki mu je jezik le sredstvo za dosego omike. Učenje madžarščine je priporočal s takim dokazovanjem: Ker ‚Slovenje‘ nimamo lastnega narodnega poglavarja, ima država pravico terjati, naj se poleg svojega jezika naučimo tudi njenega. S priporočanjem madžarščine pa ne namerava zapeljati „na pokop materinega jezika“. Enoten jezik bo koristil dvigu gospodarstva in kulture; slovenščina naj sicer „ima svoj kot“, toda „Sloven s samim svojim vandalskim jezikom ne more postati niti bogat niti pameten, ker imajo Slovenje le nekoliko duhovnih knjig. Kje se bo pa naučil umnega gospodarstva, zdravstva, prirodoznanstva, olike itd.“ In kdo bo pisal za Slovence, katerih večji del ne zna niti čitati ali pa zametuje vse, kar je novo. Za dobro

prisvojitve madžarščine predlaga letno izmenjavo slovenskih otrok z madžarskimi.

Za slovnične nazive je uvedel Košič lastne tvorbe kakor: prilog (adjektiv), zaima (pronomeni), prirejčje (adverb), veznik (konjunkcija) itd. Knjigi je dodal še madžarsko-prekmurski slovarček.

Stiki s slovenskimi jezikoslovci in buditelji onstran Mure so izpremenili Košiča v zavednega slovenskega pisatelja. Seznanil se je tudi s slovensko knjigo, o čemer priča njegovo delo „Zobrisani Sloven i Slovenka med Mürov i Rabov“ (okoli 1846). V prvih poglavjih seznanja preprostega bralca v pripovedni obliki z uredbo in s koristmi šole. Sledijo navodila o lepem vedenju v pričo „gospoda“, v družbi, na gostiji, nauki o snagi, za hlapce in dekle, priporočilo „angelske bratovščine“ za pospeševanje nramnega življenja, pobijanje čarovnije in vraž ter pouk o cepljenju koz. Navedena poglavja je prevzel iz Slomškove knjige „Blaže in Nežica v nedeljski šoli“ (1842) ter jih deloma samostojno priredil, včasih pa je Slomškove odstavke dobesedno prevzel v prekmurščino. Poglavje o Martinu Luthru in o prekmurskih evangeličanih je napisal samostojno, za zaključek pa je dodal še nekaj pesmi.

Svojo pokrajino naziva Košič „naša Slovenšina“, širši obseg pa ima v mislih z izrazi „vesolna slovenšina, Slovenstvo“. Njegov slog je ljudsko naraven in bogat, jezik pa se močno približuje knjižni slovenščini. Po Slomšku je prevzel n. pr.: pismenka (črka), pazuha, prebivalnica (soba), vesolni; sam je tvoril besede: zobrázovnica (pripravnica), svojvola, presvečenjé (omika), mlevci (blebetači), silnik, prvinski navuki itd. Radi

svoje pisane vsebine in nazornega sloga je ta knjižica poleg „Starin . . .“ najboljše prekmursko poučno delo.

V prosvetne namene je sestavil Košič še „Zgodbe vogrskoga králestva“ (1848), kjer je zapisal ostre besede o razmerju Madžarov do Slovencev.

V petdesetih in šestdesetih letih so predstavljali književno življenje katoličanov le ponatisi starejših del in šele v sedemdesetih letih se pojavijo novi prevodi abecednikov, ki so bili tiskani v gajici; oskrbel jih je pa štajerski učitelj Janez Murkovič.

V tem desetletju je nastopil zadnji književni delavec, ki je imel bogate načrte: Imre Augustič (rojen 1837 v Murških Petróvcih, umrl 1879 v Budapešti). Šolal se je na gimnaziji v Sómotelju, bil v grofovski službi in končno 15 let v peštanskem državnem zboru stenograf. Leposlovno se je udejstvoval v madžarščini. Svoje slovensko poučno delo je pričel z izdajanjem prvega prekmurskega mesečnika „Priatelj“, ki je izhajal v Budapešti v letih 1875/9. List je prinašal tudi narodne pesmi. Augustič je napisal še „Navuk vogrskoga jezika za začetnike“ (1876), za šole pa je sestavil „Prirodopis“ (1877), katerega jezik vsebuje mnogo oblik iz knjižne slovenščine ter mnogo pisateljevih lastnih tvorb. Imena živali je nedvomno vzel iz Erjavčevega prevoda Živalstva 1864. Bil je to čas, ko so smeli v prekmurskih šolah rabiti nekaj let slovenske učne knjige v gajici. Prav v sedemdesetih letih je izšla dolga vrsta vsakovrstnih učbenikov med protestanti in katoličani.

Zadnji značilni predstavnik katoliškega knjižnega dela v Slovenski krajini je bil Jožef Borovnjak, župnik na Cankovi (1826/1909). Z vnemo je prirejal

nove izdaje Küzmičevih del, sam množil nabožno knjištvo, sodeloval pri novi cerkveni pesmarici in gojil zveze s slovenskimi književniki onstran Mure ter dopisoval v „Slovana“. Tako je navezal stike med minulostjo in bodočnostjo, pripravil pot in pokazal smer novemu, prehodnemu rodu, ki mu je bilo dano, da je prinesel dediščino naporov svojih prednikov v slovensko skupnost. Beseda pozabljenih tvorcev je dočkala z osvobojenjem svoje poveličanje.

* * *

Dvestoletno književno delo protestantske in katoliške skupine v Slovenski krajini je spričo okoliščin, v katerih je nastajalo, v veliki meri zadoščalo verskim in poučnim potrebam ljudstva. Kljub kulturni zaostalosti, ki jo je vzdrževalo in pospeševalo madžarsko jezikovno območje, podpirala pa verska razdvojenost s cepljenjem tvornih sil in bralcev, je značaj prekmurske knjige najraznovrstnejši. Stremljenje po leposlovnem ustvarjanju se je izrazilo vsaj v prevodih. Velik pa je pomen tega dela v narodnostnem pogledu: sohranjevalo je slovensko besedo, s svojimi izjavami, vsebinskimi in jezikovnimi stiki pa je vezalo Slovence med Muro in Rabo z njihovim narodnim telesom.

Slovstvo. Splošno: Trstenjak A., Slovenci v šomodski županiji na Ogrskem. Ljubljana 1905. — Slavič M., Prekmurje. Ljubljana 1921. — Kovačič Fr., Slovenska Štajerska in Prekmurje, Ljubljana 1926. — Slovenska krajina, zbornik ob 15 letnici osvobojenja; uredil Vilko Novak. Beltinci 1935. — O pisateljih: Šlebingerjevi članki v Slov. biografskem leksikonu (od A do M). — V. Novak, Slovstveno delo Slovenske krajine (v zborniku ob 15 letnici).

Abecedarium Szlowszko 1725.

De-szé-te-re Bos-ie Za-po-vi-di.

Per-va.

Nei-mai drü-gi Bo-gouv pou-leg mé-ne.

Drü-ga.

I-mé-na Bo-se-ga za-man ne vze-mi vu tvo-ia vűsz-ta, ar-ga nes-che Bogh bre-zi ka-stige ni-há-ti, ste-ri go-di nye-go-vo szvé-to I-mé za-ob-sztom ie-mlévu szvo-ia vű-szta.

Tré-tya.

Szpo-me-ni-sze da fzo-bot-to po-szve-tis.

Ster-ta.

Po-stüi O-cza tvo-ie-ga i ma-ter tvo-io, a-ko schés du-go siv bi-ti na e-toi zem-li, ko-te-ro te-bi tvoi Bogh ho-cse da-ti.

Pé-ta.

Ne umo-ri.

Sész-ta.

Ne praz-nűh.

Szed-ma.

Ne ukrad-ni.

Osz-ma.

Pro-ti tvo-ie-mi blis-nye-mi krí-vo ne fzve-do-csi.

MIHAEL SEVER

Iz Réda Zvelicsánsztva 1747.

Lüblenomi szlovenszkomi Naroni, steri Evangeli-
csanszko Vöro vadlúe,

Poglavitim ino postenim dobro delnikom, ino del-
niczam, vszem bratom ino szesztram, velikim i malim,

Milofcso nasega Goszpodna Jesussa Kristussa;
szlatko lübeznoszt Ocsé Nebeskoga, ino milostivno Ob-
csúványe szvétoğa Dúha, na pravo vörvanje, ino vszamo
v Kristusfevo Vreidnoszt vüpanje szvoje polosejoucsim,

Na szvéto zshivlenye

Na veszélno terpleinye

Na blazseno szmert zseleim.

*

1. Što je on, kteri je Nébo, Zemlo, Morje, ino vse
kai vu njem jeste, stvoro, ino ešče obderži?

Eden — Troji Bog, Otec, Sin, i Sveti Düh.

2. Jelic on tüdi na ime Človeka stvoro?

Istina, on ga je zedne grüde napravo, ino je vnjega
živoči Düh vdehno.

Terdi grad.

1. Terdi grad je naš Bog v nebi, orožje i obramba, ∴
On nás znevoul oslobodi, ka je na nás z dai prišla.
Ř. Naš nepriatel, zvoiskouv kou je mel, nás je opásal,
ino gori djal, nás ceilo vse skončati.

2. Znašov močjouv je nikai nei, mi smo li preci
totá, ∴: Za nás se voisküie kral vsei, on nás znám, njemi
nedá. Ř. Pitaš što je te? Jesuš Kristuš je, Gospoud vsei
šeregouv; i neiga vecs Bogouv, on sám nje vse vküp stere.

3. Či bi te sveit pun vrágov bil, i nás bi štel pošreiti, :/: Dónok se nebi prestrašil; Nego bi štel speivati: **R.** Poglavnik sveita oblasti neima. Nai se čemeri, i kak šte besnei, on nás ne obláda.

4. Reič Bošja ostane vsigdár, njei nišče nemre proti, :/: Boug nás ne ostavi nigdár: sveti Duh jeste znami. **R.** Či nam vzemeio, Pošteinje, blágo, žitek ino vse naše otroke; nebésa nam ostano.

5. Dika Bogi nestanoma, Oči, Sini i Duhi, :/: Kako je vzačetki bila, zdai, i vsakom vreimeni: **R.** Šteri nás svoje bráni tak verne; Da Vrág, sveit, i pekel, smert, nepriatel, Poginoti more, Amen.

STEFAN KŪZMIČ

Predgovor iz Vöre Krstšanske krátki návuk 1754.

Lübléni moj vu Kristuši priáteo!

Z Rok, šteri me je na písanje i vö štámpanje eti máli, ali dónok zvelikim dugovánjem puni, knížic podigno, či gli bi zvrejdnim tálom mogao biti zmenkanje Slovenskoga dúševnoga písma; geto so nám naši stariši, zvün Temlin Ferenca *a*, i Vanečaj Mihála *b*, nikši stopájov svoje gjedrnosti nej neháli, nej znévejdnosti návuka; (ár je njim vsamogouči Boug svoje nezgovorne milošče vsigdár moudre i včene lidí dáo) nego ali žmetnosti jezika, ali svoje, kou zboleznostjov srcà spo-

a, Zkrájne zleženjà. Od toga je vö dáni zvogrskoga Gjörski Katekizmus štámpani v Halli 1715. kákšiva sem jaz li dvà moje dní vido.

b, Naši: Sever Miháo Zvaneča. Tè je z némškoga preobrnó Red Zveličánstva i ešče nikaj več zništerimi molítvami i pesmami, med šterimi so vnouge naše v Halli 1747.

znati i vadlŭvati moremo, nemárne vtraglivosti; štera je njè vu obi onoj zemlej bole na onoga potrdjávane pelala; ka Mojžes od Židov pravi: Doli si je selo lŭstvo kjejstvini i kpítvini, potomtoga so pa gori stanoli na zmejno *c*, liki na skrbliovost za svoj odvejteak tak; da se zdaj nam njihovim sinom od tistoga štero viničke so oni pojeli, skumína; *d*, gda zdresélnim srcom premišlávamo, z britkimi skuzami glédamo i razegnáne ovčice brézi pastéra, *e*, strŭdnimi petami pouleg nezračŭnanoga ošpotávanja ino preklinjavanja potrdjavati moramo; ka se je že približilo ono vrejme i knám; skim se je Gospodin Boug nigda svojemi lŭstvi i prtio erkouči: Ovo dnévi prído, tak pravi Gospodin Boug, všterih pistím glád na eto zemlou: nej krŭha glád, niti vodè žéjo; nego Gospodnove rejči poslŭšenjà glád i žéjo; nego Gospodnove rejči poslŭšenjà glád i žéjo. Ino potejpalise bodo od ednoga mourja do drŭgoga mourja; i od sevra do sunčenoga shoda drkali bodo za volo poslŭšenja rejči Gospodnove, i ne nájdejo je. *f*. Dŭnok te naj vékši je, zvŭn ništeri Gosposkoga réda verni Boži moužov, nej li samo znamí narodjena skvarjenost; nego ešče i správlena po vnougoj vu etom zbloudnom vrejmeni hŭdoj šegej hŭdouba na teliko; da se nevolno lŭstvo li z sŭhim Krstšanskim iménom ino spráznov njega vŭrov hváli; v kom pa ona stojí, skoro rávno tak ne vej; liki zdaj narodjeno dejte; geto se vsáki li za ta preidouča zemelska, za svoje tejlo,

c, Vŭiden. 32, 6.

d, Ezek. 18, 2.

e, I Král. 22, 17.

f, Amos 8, 11, 12.

za jejstvino, pítvino i odeteo nouč dén trüdí; a za ta nebeška pa, za ta duševna i za ta zgoránja, gde je Kristus, na desnici Božoj sidéči, *g*, cilou nišče nikaj nemára.

Dabi se záto tá nevola med našim Slovenskim národóm skákšim tálom zvráčiti mogla: vtákši réd sem postavó, vse eto delo, da, liki sem njemi imé dáó: Vöre krstšánske krátki návuk, tak prouti tomi nikaj nouvoga i zmíšenoga, nego li tisto staro včenjé vsebi zdržáva; štero je od začétka svitá bilou i štero je vsákšemi krstšanskoga vadlúvanja človeki na zveličanje vsegavejč potrejbno znati. Ár predevsejm sem od S. Písma, skoga i na kom cejli ete cimper stojí, li nakráci gúčao: geto se ti naj neoupačno ne vidi; ka sem Mojžešóvim petróam knígám nouva iména dáó i Jánoša Ivana zváo tam Grke, eti pa stáre práve Slovene nasledúvajouči. Potom sem pa pouleg D. L. M. máloga Katekizmusa cejli návuk na šest tále razdejlo. Ino tak sem vu L.) na prej dáó tisto Právdo; štero je sám Gospodin Boug vu Ádama ino Ejve, gda je njidva stvouro, srcè notr vcejpo: po opádnjenji pa jako porúšeno páli vu Desétoj svojoj zapouvidi na Sinajskoj gori vö dao, *h*, Od štere právoga rázuma sem znašega Gospodna Jezuša Kristuša ričmi tak včio: ka njou nišče popolnoma spuniti nemore; *i*, niti, či bi jo spuno, bi kaj zaslúžo; *k*, nego ona je li po spoznanji grejhov *l*,

g, Kol. 3, 1.

h, Vöiden 20, 1—17.

i, Mát. 22, 37. 39. Rim. 3, 23.

k, Lúk. 17, 10.

l, Rim. 3, 20.

voj k-Kristuši. *m*, Záto sem i návuk od Grejha, Pokoure ino Dobri Dejl esi djáo: dabi tak pokazao; ka se od Mojzešove Právde preci i rávno k-Kristuševomi Evangjeliomi vrnouti moremo, pouleg njegove zapouvidi: Povrntese i vörte Evangjeliomi. *n*, Da se pa tou ni edno brezi S. Trojstva i njegovoga dela právoga spoznanja doprnesti nemre: *o*, tak sem vu 2.) táli od toga obiono včio, geto sem Apoštolsko Vadlúvanje razkálao na návuk od Bogà, Stvorjenjà, Kristuševe Osobe, Čésti, Stáve i Odkúplenjà, Dühà S. S. M. Cérkvi, Grejhov odpüščenjà, Tejla gori stánejnja, Žitka vekivečnoga i vekivečne Smrti. Za šteroga žitka zadoblenjè i smrti odvnrnenjè kakda se moremo skrbeti: vu 3.) táli sem eden veliki moudus i veliko škér pokazao; gda sem od Molítvi i najbolè od Otša náša, šteroga je sám Kristuš svoje Vučénike včio, naduzi gúčao i močno pokazao; ka zvün ednoga právoga Bogà, Očo, Sinà i Dühà S. nikše stvorjene i napravlene stvári znikakšim tálom ne smejmo moliti. Nadale vu 4.) táli sem posvedočo, ka je li od Kristuša zvodé i žnjegove rejči na mesto Obrizávanja nastavljeni S. Krst, ona koupeo preporodjenjà, vkoj se od grejhov odeperémo, nouvoga človeka na sé obličémo, Boži sinovje i úröčnicke králestva nebeskoga grátamo. Z-šteroga bláženstva či što po smrti grejhi vö spádne, kákšo oblást má nad njim Mati Cérkev: vu 5.) táli sém zlastivnimi Kristuševimi ríčmi *r*, pokazao. Liki i vu 6.) sem vö nazvejsto: kakda je Gospon Jezuš

m, Ivan 5, 46. Gal. 3, 24.

n, Mark I, 15.

o, Žid. 11, 6.

r, Mát. 16; 19. imo 18, 18.

Kristuš z - svoje velike lúbézni na spomínanje, svoje smrti mesto Vüzenskoga Ágneca svojo S. Večerjo nastavo; s, všteroj svoje s. tejlo i krv vsejm ednako* vu blagoslovenom krúhi i víni nej telovno, liki so štímali Kapernaitánci, t, nego dúhovno znepremíšenim tálom etak dà vö slúžiti; da se ni njegovo nebeško odíčeno tejlo ino krv na zemelski krúh i víno; ** ni zemelski krúh i víno na njegovo nebeško odíčeno tejlo i krv *** znikakšim tálom ne preobrnè; nego se li žnjim vu občínstvi, liki Paveo právi vjediná, u, ino trpí tečas, dokeč vžívanje trpí. **** Któmi ešče túdi sem djáo eden krátki Prídavek: všterom lejhko vsákši, kakštè réda človik si je, gori nájde svojo čést; štero je dužen Bougi

s, Mat. 26, 26 — — 28.

* Liki ednomi; tak i drúgomi, trétjemi, štrtomi &c. vu krúhi svoje tejlo i vu víni svojo krv dáva: liki ednomi; tak i drúgomi, trétjemi, štrtomi &c. cejlo svoje tejlo i vso svojo krv dáva; ni več, ni menje ne dà, kak tomi drúgomi.

t, Iv. 6, 52.

** Kristuš právi: Ja sem dverí, pout i trs Ivan 10, 9. ino 14, 6. ino 15, 1. I dónok nišče záto ne právi, ka bi se on na dverí, pout ali trs preobrnó. Rávno tak ni na krúh se ne obrnè: gda právi: eto je moje tejlo; eto je moja krv.

*** Kristuš i Paveo zemelsko znamenje po blagoslovi krúh i víno zovéta, Mat. 26, 29. I Kor. 11, 26 — 28. Nej se je tak premejnilo na Kristuša.

u, I Kor. 10, 16.

**** Vu jejstvíni tak i pítvíni stójí tou Svestvo: i zvúna jejstvíne ino pítvíne je nej Svestvo: če je gli blagosloveno. Ar liki právi Kristuš li po blagoslovi, gda dáva: vzemte i jejte, eto je moje tejlo; vzemte i píte, eto je moja krv: tak i po etom vžívanji zemelska znamenja li krúh i víno zové, kak sem že odzgora posvedočo.

sebi i svojemi bližnjemi. Obslejdntjim pa sem cejlo eto delo Znasledüvajúčimi Molítvami i Pesmami dokončao. I ete je tüdi te stáre práve Evangjeličánsko — Litaránske vöre njè návuk. *****

Ka ti tak falí, moj lübléni Litarán! na starosti, če se stejm ščéš hváliti, tvojega včenjã? geto je ono, liki vídiš, od samoga Bogã vu začétki svitã vö dáno, po Kristuši potrdjeno i po njegovi Apoštoláj nej li samo po vsem šironkom svejtí prejdgano; nego i gori zapísano za toga volo; naj se i tí njè žnjihovoga písma gjedno včíš i človeče zmišlejnje zametávaš. Ka ti falí na vöre pravici ino istini? geto tí tistoga Bogã, tistoga Kristuša i tistoga S. Dühá vadlúješ, vnjem vörješ i njemi slúžiš; šteroga je vadlúvao všterom je vörvao i šteromi je slúžo Ádam, Ábraham, Dávid, Peter, Paveo i vsi Staroga i Nouvoga Zákona verni lidjë. Ka ti tak falí i na zveličanji? zakaj bi se nebi mogao zveličati? či pouleg etoga návuka vu etoj vöri tak stálno živéš; da se li samo zmišóče brezi vsega zaslúženjä za volo vrejdnosti Jezusa Kristuša ščéš zveličati, liki i oni, v, ino odetec rávno po ravnoj ponti vnebésa med te odebráne Svéte pred odičeno S. Trojstvo príti. Lejhko záto: ka tvoj nepriáteo právi, ka se ni eden Litaran ne zveličã? Oh nej! Bong je klúče králestva nebeškoga nej njemi vrouke dáo kabi bi on koga mogao vö zaprejti, ali notr pístiti; nego Kristuši, Kristuš te pa zaistino ne bode pítao, kak se zoveš? nego, jeli si vnjem vörvao i njemi samomi slúžo? Od toga bole ešče ošpotávanje, psúvanje, preklinjanje &c. tvoje vöre ti škondi-

***** Vide hujus Ecclesiae libros Symbolicos Concordia Pia & unanimes consensu repetita Confessio Fidei & Doctrinae dictos.

e, Dján. 15, 11.

ti nemre. Što je na etom svejti več tákšega pretrpo liki naš Gospon Jezuš Kristuš? Njega so nej li samo ošpotávali, ogrizávali, preklinjali i preganjali: nego so ga ešče za Samaritánuša, *x*, Vragà, *y*, Belzebuba *z*, vragouv naj vékšega poglavníka &c. zvali i na konec so ga ešče vmourili: ali dñnok za toga volo so njemi nebésa nej mogli vzéti. Práviš mi ešče: Ali dñnok tisto je to právo vadrúvanje i práva vóra; kšteroj se naj več lüstva i naj zmožnejša Gospoda ino králove držijo i štero čüdna dela potrdjavajo? Odgovor: Od začétká svitá je vsigdár več ti nepravični; liki ti verni Boži bilou. Vu vrejmeni ove velike povoudni je cejla zemla oskrúnjena bila: ár je vsáko tejlo oskrúnilo svojo pout na zemli: li samo osen se ji je najšlo verni. *aa*, Potomtoga je pa cejli svet od Bogà odpadno na teliko; da je Boug mogao Abraháma zbolvánstva zvati *bb*, i po njem sebi lüstvo správlati štero bi ga prav čestilo. Kakti je i li samo med Židovskim národom potomtoga svoje právo vadrúvanje meo notr do Kristuševoga rojstva: ali ni tou nej na vinejšnje gledouč brezi vsega zmenkanja. *cc*, Vu Kristuševom vrejmeni pa šteri Farizenš? šteri Pop, ali Levíta? šteri Herodeš? šteri Pilátuš? se je kpravomi Kristuševomi návuki pridružo? Jeli ne právijo samí: Vörvao jeli što zmed poglavníkov, ali farizenšov vnjem? *dd*, Kristuš nači včí. Njegov šereg je máli:

x, Ivan 8, 48.

y, Ivan 10, 20.

z, Mát. 10, 25.

aa, Stvor. 6, 11. 12 ino 7, 7.

bb, Jos. 24, 2.

cc, 1 Král. 19, 14. Pogledni cejloga Stároga Zákona knige.

dd, Ivan 7. 48.

ee, malo ji je ti odebráni: *ff*, malo ji je, šteri to vousko pout nájdejo, štera na žitek pela. *gg*, Vezdášnja čüda so pa zmišlena jálnost, štera li zapelávajo: liki je že davno od njih Kristuš proroküvao govoréči: Stánejo krívi Kristušje i krívi Prorocke i činili bodo znamejnja velika i čüda na teliko; da zapelajo, či bi mogouče bilou, i te odebráne. Ovo, naprej sam vám povedao. Či bodo záto vám pravili: Ovo, vu püsčini je: nejdite vö. Ovo, vhrámi je, ne vörte. *hh*, Štimam, ka sem ti zetim zadosta močno rošjë vrouke dáo: skim či li sám S. Dühà, šteri i eti more voj biti, ne zadaviš zvörov vret, lejhko vrági, svejti i tejlí vsigdár prouti stáneš i obládaš.

Vzemi záto ete máli dár moj priáteo, za veliko i žívi žnjim tak: naj nej li samo tí vtemnosti bodéči vídiš veliko svetlost; nego i onim, šteri vu smrti sence držélaj sídijo, svetlost zíde. *ii*, Vči se zetoga tebè i tvojga Bogà od dnéva do dnéva bole spoznávatí; tejlá poželejnje vmárjati, križ mirovno nositi, trejzno, pravično i pobožno živetí: da tak nej li samo nepriáteli, či drügo ne včiniš, dönok lampe stísneš; nego i vu vsem dobrom deli, liki dobro rodno drvou, rastéš ino cvetéš Bougi na diko, tvojemi bližnjemi na hasek i tebi na düšno zveličanje, čakajouči blážno vüpazen i nazvejščenje díke ovoga velikoga Bogà i Zveličitela našega Jezušà Kristušà. *kk*, Štero nám dáj Oča náš drági nebeški po Gospodni našem Jezuší Kristuší vu jedinosti Dühà Svétoga. Amen.

V. J.

ee, Luk. 12, 32.

ff, Mát. 20, 16.

gg, Mát. 13, 14.

hh, Mát. 24, 24—26.

ii, Mát. 4, 16. *kk*, Tit. 2, 13.

Predgovor iz Nouvega Zákona 1771.

Vsákomi, kí bode eta šteo Krstšeniki, miloščo, mér, blagoslov i zdrávje vu Gospodni našem Jezuši Kristuši.
Ámen!

§ I.

Dvouje čüdovanja vrejčno Bože velike skrbí, kotero on má na Stároga i Nouvoga Zákona ono písmo, vu šterom je svojo svéto volo do človečánskoga národa, jáko žmetno správlénoga, zveličánja vö nazvejsto, se nahája tákše svedočanstvo: da nám je na obouje dvouje potrebno nej samo skrbljivo paziti; nego i dužni smo, kak za to prvo tak i za to drügo, Bongí našemi spunoga srcà vsigdar hválo dati.

§ 2. To prvo je eto: kaj je svojo s. rejč, kak jo je dáo gori zapísati, vu stárom Zákoni po Prorokaj Židovski, vu Nuvom Zákoni pa po Apoštolaj Grčki vtelikom vrejmeni i vtelikájšem preminjávánji sveckoga dugovánja notri do našega živlejnja, cejlo i čisto obdržao, To drügo je pa eto: kaj je ešče vsákšem vrejmeni možake zevsákšega národa zrázločnimi jezítki gučéčega pobüdo; kí so s. písmo Stároga i Nuvoga Zákona z Židovskoga i Grčkoga, níki vse, níki pa kákši tao samo, na svojega národa lastivni jezik obrnoli.

§ 3. Bilou ji je istina nej malo: kí so eto s. písmo, štero mi, vüpavši se vu istini, právimo, ka je od začétká máo notri do našega vrejmena cejlo i čisto obdržáno, zvsakojačkim tálom začáli grízti i njégovo popolnost ino čistoučo vu dvojnost zvati i tajiti.

§ 4. Na ime, ka se Nuvoga Zákona kníg dostája, známo jálnost oni; kí so od práve čiste krstšanske vöre

kraj zavdarili: kak vnookrát so naminjávali zmenkanje s. písmá kázati. Znamo i oni vu našem vrejmeni bodouči slejpo srčnost; kí so brezi prebránja i rázuma vsakojačko med sehom protivno i rázložno štejnje (variantes inter se lectiones) Nouvoga Zákona vküpe prinášali či gli, kak štimam, nej zhüde, dönok znezrele náklonosti; geto stoga njihovoga dela shája eto, liki dabi s. písmo nebi bilou popolno.

§ 5. Ali ni ovi svojom jálnostjom, ni eti svojom srečnostjom, so nej li samo nikaj nej mogli škouditi čistouči Nouvoga Zákona písmi: nego bole etak je njegova čistouča i popolnost zkmice, všteroj je vu srejdnjem od Kristusovoga rojstva vrejmeni (tempore medii aevi) ležala, na svetlost i prvo svojo prostoučo cilou postávljena.

§ 6. Mámo, bojdi Bougi hvála, žnjegove milošče oboujega dvoujega, tak Stároga, kak Nouvoga Zákona exempláre, brezi zmenkanja, glíhne zonim písmom; štero je oprvič bilou písano. Naj bole pa, ka se Nouvoga Zákona kníg dostája, tak se sprvim s. Apostolov písmom glíha i prousto vjedinja: da nišče vu njihovoj čistouči i cejllosti zrázumom kre istine nemore dvojiti.

§ 7. I tak, zvün ti stári, ni ti nouvi vezdašnji s. písmá razkladáčke nikaj strašlivoga nemajo: zakoj bi ne smeli na drügi jezik vu prispodobnosti Dühá svétoga rázuma eden tákši Nouvoga Zákona exemplár obračati; šteri je od mondri možákov pouleg düšnevejsti od vse hüdoube zčiščeni i sprvim Dühá svétoga písmom zglihani.

§ 8. I eto delo, na keliko se je od vnougi s. možákov na hasek vnougoga národa, šteri zrázložnim jezikom živé,

záčalo i ešče vezdášnjem vrejmeni se, geto tak želej potrejbčina, začinja, je drugo Bože skrbí, kotero na s. písmo mà, kčlovečánskomi národi svedoustvo.

§ 9. Zagvúšno etoga vezdášnjega človečánskoga národa stálnost je tákša: da vékši táo njega more zadovolen biti stistim jezikom; šteroga se je vu onoj krajíni, vu kateroj živè, núcati i na svoj hasek obračati od májncena návčo. Ár je nej vsákomi dáno Bogà po s. písmi, ali Židovski, ali Grčki, sebom gučéčega razumeti: štero je vu vezdášnjem vrejmeni ni nej hasnovito; niti tákšega kaj nám nej trbej čakati.

§ 10. Geto je pa potrejbno vsákomi vsákoga jezika i národa človeki istino Božo vu s. písmi budoučo na zveličanje znati i od toga znánja nikoga nejtrbej kraj vračati ino vò zapirati: zàto ni nevoščèni tak nemoremo biti; kabi komi ono škér, štera na tou pela, branili; nego bole nátom bojdmo; da se njim vrokè dà. Kotero i Gospodin Bong sám ščè: geto se je doségamáo tak skrbливо paščo za obračanje prvoga písma na rázložne človečánskoga národa jezike; da liki je oprvič z s. Dúhom i za toga zroka volo nadehno svoje Apoštole, gda je je kvsejm národom poslao svoj s. Evangjeliom glásit, kabi vsakojákimi jeziki gučali; tak, geto je tè dár jezikov henjao i Kánon od s. Boži možákov je zvršeni bio, je nej šteo, kabi li v' Židovskom i Grčkom jeziki, da so ga vsi lidjè nej znali, ostalo; nego želejouči vsákšega človeka vu vsákomi národi svojim lastivnim jezikom gučéčega zveličanje, je pobúdo vu vsákomi národi vsakojáčke jezike znajouče možake, po katerí je svojo prvo rejč (textus originalis) oboujega Zákona dáo na druge jezike razkládati; naj ga po vsem svejti vsi narodje razmijo.

§ 11. Ta zveličánska i na právo teliko národa ino jezikov bláženstvo obrnjena skrb Boža se je vö skázala po Kristušovoga vnébo zastoplenjá vrejmeni nejli samo med onim lüstvom; štero okoli sunčnoga gori hoda živè, geto je Nouvi Zákon od Apostolski možákov hitro na Siriánski jezik kákši je teda, s Kaldeánskím vküp zloženi, povsud rašérjeni bio obrnjeni: nego i med onimi lidmi, ki so proti sunčenómí záhodi, je Boug eto svojo skrb vö vjavo i svojo s. rejč z Židovskoga i Grčkoga po pobožni i moudri možákov gjedernosti na lastivni svojga lüstva jezik obrnjeno dao šteti.

§ 12. V tom táli so naj prednjejši Vlahi ali Taliánje (Itali): ki so naskori po smrti Apoštolov, neznamo od koga doubili Vlaško, ali, kak zdaj naši Slovenje gučijo, Deačko cejlo Biblio; štero s. Ágošton za Italiánsko, s. Hieronymus pa za občínsko i prousto zovè. Tou so nasledüvale po vö razglašénom Evangjeliomi vu Europi, na držéle i rázložne jezike gledouč, vnouge drúge vdrúgom jeziki na teliko: da se že skoro nikši národ okoli sunčenoga záhoda prebívajouči ne nájde; kibi vu svojem jeziki Boža zmožna dela vnašem vrejmeni šteti i na svoj hasek obrnouti nemogao. Ali i na tou je naše lidi pobožna gjedrnost i gjedrna pobožnost nadignola: da so Božo s. rejč vu Indio, Malarabio, i Americo med pogane nejli samo živo nesli; nego, geto so ji vnogo jezero na Kristušovo spoznanje vnougi mejstaj pripelali, i s. písmo so na njihov jezik obrnjeno njim vrouke na zveličanje dáli.

§ 13. Meo je i mà ešče Gospodin Boug vsigdár, kakti na ves človečánski, tak i na ves Slovenski národ vu etom svojo Božánsko skrb: da, liki je od srejdnjega

mourja notri do Bejloga vso Dalmátzio, Istrijo, Slavonio, Boznio i Bulgáριο, Horvački, Krájnski, Štajerski, Vogrski, Morski, Česki, Polski i Moškovitánski orság žnjim napuno; a) tak je i vsakšem toga národa rázločkom jeziki nike nadigno; ki so na svojo materno rejč všteroj so se poroudili, s. písmo obrnoli. b) Te drúge zdaj tá nihávši zadosta nám bode: či se spomenémo s Kránjcov i zdolnji Štajercov; kí so, kak štímamo znašimi Vogrskimi vu Železnoj, Sala i Šomočkoj stolici bodoučimi sloveni vrét ostánki Vandalušov; koteri so po Kristušovom rojstvu na pětstou (saeculo V.) zete králevčine Vlaški i potom Španjorski orság, odnut pa prejk mourja v Afriko odplavali. Med tistimi je že vleti narodjenoga Kristuša 1562. Primus Truber, Bože rejči vu Aurachi, kak se sám zove, sluga, Nouvi Zákon po Krajnskom jeziki z Glagolskimi pískmi vö dao. Na drúgo leto pa, tou je 1563. Dalmata Antoni, Stevan Istriánski i Jüri Jurjavič, dájo štámpati znouvič vtom jeziki vednom tali štiri Evangjelište, vdrúgom pa Apoštolov Djánje z Listmi i s. Ivana Oznanostjom vrét v Tibingi z Glagolskimi i Čyrulskimi pískmi, kak naši exemplárje kážejo in 4to. Po eti ide Dálmatina Jüri i cejlo Biblio, tou je, Stároga i Nouvoga Zákona vso písmo, obrnè na Štajerski

---

a) Praeter ipsam id testantem experientiam confirmat diplomate ab Alexandro illo Magno Macedonum rege Slavis ob egregiam in domando mundo ipsi navatam operam, dato ad occupandas in Meridie & Septentrione potissimas Europe partes, Adamus Bohorizh in Praef. Grammat. Carniol. praefixa, Wittebergae 1584. in 8vo.

b) Slavos primos fuisse, qui ante omnes Europeos in materna sua lingua verbum Dei lectitaverant, asserentem vid. Georg. Conrad. Rieger in seinem Salzburg P. I. p. 19.

jezik zvelikim, kak právi, trüdom; i dájo vö štámpati vu Wittebergi v 1584. leti z Vlaškimi, ali si bojdi z Deačkimi pískmi in folio. Hvále je vrejden i Francel Míhao: ka je vu Luzátzii bodoučim Slovenom, ali Vandalušom, Evangjeliom s. Mátaja i Marka 1670. s. Pavla k Rimláncom i Galátáncom list pa 1693. i potom cejli Nouvi Zákon 1706. darüvao v Budiši in 8vo. Koteroga so nasledüvali drügi štirje moudri vučitelje rejči Bože vu našem vrejmeni: i vö so dáli vse Stároga i Nouvoga Zákona knige vleti 1728. vu Budiši in 4to.

§ 14. Što de tak kráto našim med Mürom i Rábom prebívajoučim slovenom të s. Bože knige na svoj jezik, po šterom samom li vu svoji Prorokov i Apoštolov písmaj gučečega Bogà razmijo, obračati? geto je i njim zapovidáva Gospodin Bong šteti; da je moudre včinjio na zveličanje po vöri vu Jezušu Kristušu; tou pa ni s Truberovoga, ni Dalmatinovoga, ni Frencelovoga, niti znikakšega drügoga obračanja (verzio) čakati nemorejo. Ár tej naši Vogrski slovenov jezik od vsej drügi dosta tühoga i sebi lastivnoga mà. Kakti i vu naprej zračünani se veliki rázložek nahája. Zâto je potrejbno bilou tákšemi človeki naprej stoupiti: kí bi vetom delao Bougi na díko, a' svojemi národí pa na zveličanje. Liki je i Gospodin Bong na tou nadigno Števan Küzmiča Surdánskoga Farara: kí je z Grčkoga pouleg premouči i pomáganja Dühà svétoga z velikom gjedrnostjom na ete, kákšega štés i čüješ, jezik cejli Nouvi Zákon obrnjeni i stroškom vnougi vörní düšic vö zoštámpani i tebi rávno tak za toga zroka, za šteroga volo ti je že pred temtoga od njega spravleni Vöre Krstšanske Krátki Návuk i v Halli 1754. štámpani, vrokè dáni.

§ 15. Premisli tak voren Krstšenik, ki eta štěš: kak veliki i zveličánski hasek bode eto delo vu Božoj Cěrkvì ešče pri tvojem odvejtki melo; i dáj hválo Bogi tvojemì za njegovo očinsko skrb, štero skažuje ksvojoj vu Židovskom i Grčkom jezíki bodoučoj, etomi svejti vō dánoj i do našega vrejmena zdržánoi, rejči; geto je nej dopūsto; kabi ešče edna piknjica žnjè prejšla. Razmiš stoga obilno: keliko hvále i ponižnoga a) srcá svedoustva njemi moreš dati: kaj je vsákóm vrejmeni vu vsákóm národi tákše možáke, kotere je zjezikmi, zgjedrnostjom i spobožnostjom gori osnájžo, na preobráćanje s. písma gori nadigno; da se skoro vteliki rázložni jezíkmi, keliko jí je na svejti vsej vídijo tē s. knige. I tak svojega strána očivesno kážejo: ka so se spunila stároga Zákona prorokúvanja b) i na naše vu Mešiášovom vrejmeni bodouče bláženstvo glédajouča nazveščávanja. c)

§ 16. Obslejdntjim razmiš i eto; kí ete Nounvoga Zákona s. Slovenske knige vtvojem maternom jezíki štěš, ali je šteo bodeš: skak veliko hválo — dávanjem tvojege Boga dobrouto cilou nezračúnano moreš zvišávati i čestiti; eti knjig spravítela pa, za njegovo, štero je ktebi i ktvojemì lüstvi skázao, skrblivost vkákšem poštenjej i vrejdnosti si dužen držati; ka se ti tē od srebra i zláta dragši kinč, brezi šteroga so tvoji stariši bíli i stebomvret od vnogo vrejmena želno čakali, zdaj brezi vsega vūpanja ino trūda tvojege vu tvoje rokē dà; da tak zednoga strána poslūšajouči, zdrūgoga pa

a) Matth. 5, 18.

b) Psal. 19, 4. 57, 6.

c) Ef. 35, 5. 7. Zach. 14, 7. 8.

štéči gučéčega tebi Bogà vetom jeziki dobro razmeti, i njegovo volo razmevši ktvojemi naj bole vekivečnomi, zveličanji ravnati moreš.

§ 17. Vžívaj záto ete Boží dár spomouči Dúhá svétoga, vören Krstšenik, vžívaj ga na právo tvoje dúše zveličanje. Šti tè na tvoj hasek vò dáne knižice. Či je šteti neznaš: gda se štéjo, poslušaj je gjedno, pobožno, neprestanoma; i, ka žnjih razmiš, vsrci zdrži. Ka pa preci nemreš zapopadnouti: stvojom i zdrúgi pomočjom zgrüntávaj. Náto te naj nadigáva Boža velika skrb: štero on má, kakti na cejlo svéto písmo, tak i na eto, kotero pred sehom máš. Pouleg toga ešče tvoje telovno i dúhovno zveličanje. Ne zadovolí se stejm, ka razmiš ona, štera te Düh Gospodnov po etoj svojoj rejči včí: nego nátom bojdi; da, ka si se návčo, po právoj vóri i svétom žítki na tvoj zvéličánski hasek obrnéš. Etak eto svéto písmo, hasnovito na včenjè, na káranje, na ravnanje i na pobolšávanje, vu pravici, včíni tebé popolnoga Božega človeka i na vse dobro delo spodobnoga. *a)*

§ 18. Ti pa, Gospodne, dáj: da nám tvoja rejč bude na veseljè i radost; ár je imenüvano ime tvoje nad nami, oh Jehovah vsej šeregouv Boug! Ámen. *b)*

M. Torkoš Jožef prednjeiši

Farar šopronski.

Iz Nouvega Zákona 1771.

Jožef pa i mati njegova sta se čüdivala nad onim, štera so povejdana od njega. I blagoslovo je je Simeon, i erkao je Márii materi njegovoj: ovo ete je položen

a) 2 Tím. 3, 16.

b) Jer. 15, 16, 17.

na spadnenjé i gori stanenjé vnougim vu Izraeli i na znamejnje, komi bodo prouti gučali. I eto tvojo dūšo tūdi meč presmekne, naj se vō vjāvijo vnougi src premišlávanja. I bila je edna Anna prorokojca Fanelova čí z plemena Asserskoga. Tá je po vnougi dnevi obstarala živouča z možom sedem lejt od devojstva svojega. I bila je vdovica, okoli osendesét i štiri lejt: štera je nej odstoupila od cerkvi, s postmi i z molitvami služéča nouč i den. I ona je vu onoj vōri pristoupila i vadlūvala je Gospodna, i gučala je od njega čakajoučim odkūplenjé v Jeruzálemi. I kak so skončali vsakovačka poleg Gospodnove pravde, povrnoli so se v Galileo vu svoje mesto Názareth. Tó dejte je pa raslo i krejpilo se je v dūhi, napunjeno z modroustjom i milošča Boža je bila nad njim.

MIKLOŠ KŪZMIČ

Sveti Evangjeliomi 1780.

Vu onom vrejmeni: Jožef i Maria Mati Jezušova sta se čüdivala nad onimi, štera so povejdana od njega. I blagoslovo je njé Simeon i pravo je Marii Materi njegovoj: ovo položeni je ete na opádnenjé in na gori stanejnje vnougim vu Izraeli: i na znamenje, komi de se proti gučalo, i tvojo dūšo prebodne meč; naj se odkrijejo vnougi src mišlejnja. I bila je Anna Prorokica, čí Fánuelova, z Azerovoga pokolejnja: tá je živejla vnogo dnévov i živejla je svojim možom sedem lejt od divojstva svojega. I tá je dovica bila do osemdesétoga i štrtoga leta: štera je ne odstoupila od Cérkvi, z postmi i z molitvami služéča vujdné i vnoči. I ona je vu tistoj

võri pristoupila i hválila je Gospodna i pripovidávala je od njega vsejm, ki so čakali odkuplenjé Izraela. I gda so spunili vsa pouleg pravde Gospodnove, povrnoli so se v Galilaeo, vu svoj Váras Názareth. Dejte je pa raslo i krejpilo se je, puno modrousti, i milošča Boža je v njem bila.

Moudroga Cátoa Lejpi Tanáci.

Slovenski Silabikár 1780.

Náj prvo se Bougi moli.

Roditele lübi.

Rodbino tvojo poštúj.

Vučitela se boj.

Z dobrimi hodi.

Sramežlivost zdrži.

Čistoučo lübi.

Rad se poklánjaj.

Poglavárom pokoren bojdí.

Věi se pisma.

Rad čti knige.

Čemérov se hábaj.

Nikoga ne ošpõtaj.

Siromaka ne zavrži.

Z vinom mertüčlivo živi.

Nigdár ne laži.

Ne preklinjaj.

Tvoje dobro ime zdrži.

Pravično sudi.

Kocke se hábaj.

Ménšega od sébe ne odüri.

Ženo tvojo lübi.

Detco vči na dobro.
 Ne sprevej se vu sreči.
 Vu nesreči vu dvojnost ne spadni.
 Boj se Bogá: dobro čini; nikoga
 se ne straši.

Nike občinske prilike.

Slovenski Silabikár 1780.

Mála ftica málo gnejzdo má.
 Dobromi vini nej trbej cajgara.
 Kákše je drejvo, tákši je sad.
 Slejpi slejpora vodi.
 Bongši je dnes eden vrábeo, liki vütro jeréb.
 Sraka dosta obejče, ali njeni rep nemore nositi.
 Dugo živé, ki za domovino merjé.
 Kí kak išče, tak vzeme hasek.
 Kak mi fůčkaš, tak plešem.
 Jas sem že prišao odnet, kama si se tí napouto.
 Žmetno je od kovača vongelje kúpiti.
 Kí dobro véže, dobro odvéže.
 Li ednoga baka deré.
 Domá zapovedávaj.

Spítávajouči pojbič.

Niki pojbič je pítao eden-krát svojo Mater: kama pridem jas, či bo'm z várasa vö šou? ona je odgovorila njemi: vu vünejšnji váruš. I či z vünejšnjega váraša vö pridem? na polé.

Ton si je dáo raztolmačiti te pojbič: pita pa páli znouvič: i ešče dale kama pridem? i kama teda?

Právila je njemi Mati: ka od vési do vési, od váraša do váraša, z ednoga držánja v drůgo držánje; i naslejdnje k broudi velikoga mourja pride.

Dáo si je pripovidávati te pojbič, ka je mourje, i drůgi táli toga svejta.

Mati je nej zamidila njemi odtoga na kráci pripovidávati.

Ober toga je želo te pojbič i tou znati: či je tak bilou vse na etom svejti vsigdár. Mati je pa njemi pokazala, ka so od začétka svejta velika preminjávánja bilá, i na kráci je pripovidávala njemi pelde od onoga preminjávánja.

Oh drága moja Mati! gori je skričao te pojbič, gde ste se návčili vsa eta?

Z knig, právi ona, dragi moj sinek!

Z knig? odgouvoro je te pojbič. Dájte tak hitro meni vse one knige, vu šteri so tákša popisana.

Ali prvle, právi Mati, znati moreš dobro šteti, či té knige ščéš šteti i razmeti.

Oh tak! gori je skričao, na tom bodem z vsejm mogoučnimi flisom, naj se šteti navčim.

I zdržao je svojo rejč, i li hitro je teliko zapo- padno, ka se je že z dobri knig sam lejhko včio.

Od stvárjanja svejta.

Či gli bi ga Boug v ednom očnom megnenji lejhko stvouro, dónok je šest dnevov na tou odloučo. Prvi den je stvouro Boug svetlost; drůgi den firmamentom; tretji den je razloučo vodou od zemlé i taki se je zemla s trávov i z sadovenim drevjom zelenila; štrti den sunce, mejsec i zvezjde; péti den so stvorjene ribe i ftice;

šesti den je stvouro Bong lázajouče puzéče i drúge stvári; naslejdnje je stvouro on den človeka na svojo lastivno spodobnost, tou je: človečansko tejlo je z zemlé napravo, vu tejlo je pa razumno i nemertelno dúšo stvouro, vu štero je svoje Božánske moudrosti, dobroute i Gospostva kejp pritisno. Prvoga človeka ime je Ádam. Potom je henjao Bong od nouve stvári stvárjanja i záto je te sédmi den za soboto ali za dén počiválišča gori posvéto; naj prepovejdani svétek bode tečas, dokeč njegov sveti Sin sobote posvečenjá na Nedelo ne obrné na spómenek svojega gori stanejnja.

Molítev S. Ágoštona vu nevouli.

Smiluj se meni Gospodne, smiluj se nevolnomi grejsniki! i ne vsíni zmenov pouleg moje hūdoube, za stero sam srditosti tvoje vrejden, nego pouleg tvoje neskončane smilenosti, štera je vékša od vsejh grejhov etoga svejta. Dáj mi Gospodne Bože dár trplivosti, gda me pouleg pravice kaštigaš grejšnika, naj vsigdár, i vu - vsem díčijo tebé vüsta moja. Smiluj se meni Gospodne, i pomágaj mi vu etom žalostnom stáliši, kak tí znáš, da je meni potrebno na dúši, i na tejli. Dopüsti oh Bong moj! naj ete od tébe na mé naklonjeni pehár dobro-volno morem spiti; či se tebi vídi Gospodne, povékšaj nevoule, ali navküpe povékšaj i dár trplivosti; i včíni, prosim te ponizno, naj ete vrejmenitne nevoule bodo meni na odpüščanje grejhov. Oh vse dobro moje Bong moj! ne dopüsti me više sküšavati, nego keliko bode mogla moja slabost podnášati. Dobro je meni, ka si me ponízo. Ovo vu tvoji rokaj sam, eti peči, eti žgi, eti kaštigaj, samo tou te prosim

Gospodne, po etom žitki obrni mojo žalost na radost, i osloubodi me vekivečne nevoule. Amen.

Naslánjanje betežnika na volo Božo.

Oh Boug, i Oča milostivnosti! niti žitka ne želejm, niti smrti, nego naj bode vu vsem tvoja s. vola, i dokončanje. Či ščéš, ka bi mro, vzemi k-tebi mojo grejšno dūšo. I či gli sam késni, i k-tebi se preporáčajoučih grejšnikov, naj slejdnji vendar, i naj vékši grejšnik, dōnok od tebe čakam vekivečno pláčo, i pokoj.

Gospoud i Boug moj! či mi tejlo, i dūšo vzemeš, nej moje, nego tvoje lastivno vzemeš. Záto vu tvoje s. roké preporáčam dūšo, i tejlo moje, i hválo tebi z-srcá dájem, ka si me do eti máo zdržao. Znam, ka mi je mrejtj, ali bougšega vrejmena k-tomi neznam, nego štero si ti milostivno dokončao. Záto cilou pouleg tvojega s. dokončanja pod tvojo očinsko obrambo preporáčam smrt, i žitek moj. I či ščéš, ka bi duže živeo vu etom plačnom douli, zdaj ti močno oblūbim, oh Boug moj! Ka pa tvojoj s. milošči prišestni moj žitek pobougšam, ino ga na tvojo vékšo díko i poštenjé pouleg tvoje s. voule gori tebi aldūjem.

Iz mašnih pesmi.

Iz Knige molitvene 1783.

1.

Mi pred tebom klečimo,
Gospon Bog Sabaoth,
ponizno te prosimo,
sliši nas, o Gospod,

naj ti mi prikazati
 té áldov pobožno
 i pri njem popevati
 moremo prijétno.

2.

Naj se ti Bog dopádne
 té áldov prosimo,
 z tejm za tvoje dobrote
 ponizno hválimo;
 po tom mi zadobimo,
 kaj potrebújemo,
 i miloščo nájdemo,
 kaštig se rešimo.

MIHAEL BAKOŠ

Predgovor iz Nouvega Gráduvála 1789.

Lübléni moj Priáteo:

Ovo v rouke ti dám knige, štere si trno želó v tvojem jeziki: Nouvi Gráduvál, zové se tak, ár je do eti mao pobožne pesmi, štere se eti nahájajo, nišče v ete réd správlene ne dao štampati. Meli so istina naši stariške dosta pejsen doli spisani, z šterimi so Bogá dičili pri občinskoj Božoj slúžbi, i pouleg toga hvále vrejdni, ki so je v tom jeziki nigda vküp správlali, i doli spisane do našega vrejmena varvali; ali moremo vadlúvati, ka je vnogo zmenkanja bilou v oni pesmaj. Nej samo za toga volo, ka so slejdnje reči nej ednáko kapale brezi cadentie, nego i záto ka so syllabe nej bilé v gvúšen mertik vzéte, tak ka je v ništeroj štrofi več tálov rečic (syllab) bilou, kak bi trbelo, v

ništeri pa menje. Ali ni gvüšnoga rázuma je níkéd človík nej mogo nájti, tak ka je dosta krát popejvo, ka je sám nej razmo. Potrebno je bilou tak ete pesmi preglednoti, pobougšati i v te nouvi réd postaviti.

Ali nišče je nej naprej vzéo eto hasnovito delo, ni pred tejmtoga, gda je Boža slůžba na mesti bila ešče med našim národom; ni potomtoga, gda so že svoje gosli stariške na verbo povesili Žolt. 137, 2. i gda so se žalosne noute včili popejvati. Nej je dónok za ostalo. Velike modrije i pobožnosti vu Gospodni preminouči, pred menom Důševni Pastér Šurdánske Fare, Poštůvani * Kůzmič Števan, pouleg svoje vrejle jedrnosti, začno je v leti 1771 pobogšávati i vréd správlati Slovenske pesmi, štere je i z svojimi rokami malo pred svojov smrtjov doli spisao. Ali da je njêov, vu Gospoduovom vinogradi jedrni delavec, vu svojem žitki nej mogo na svetlost pístiti: Kak je Boug mené, vu etom veselejšem vrejmeni z Šurdánske Fare, med moj slovenski národ pouzvo, preci sam, vu drůgom leti moje církevne čésti, eto delo začínjao, liki mi je pozvánje dopůščalo. I gda sem že na tretje leto na vékši tao skončo moje delo, teda sem v rouke doubo preminoučega naprej imenůvanoga Kůzmič Števana pesmi,

---

* Od toga Důševnoga Pastéra jedrnosti, svedočánstvo činijo njegove dvouje knige vő štámpane:

Vőre krsztsánszke krátki Náv. k v Háli, 1754.

Nouvi Testamentom v Háli, 1771.

V ti prvi knigaj je tůdi dosta lejpi z Nemškoga obrnjeni pejsen vő dao štámpati, ka je pred njim nišče nej řinijo, či vő vzemem Vanešaj Mihála školníka Nemške Gmajne vu N. Csobi, i on je vu svojem Katekizmusi, ništere slov. pesmi vő dao štámpati, v Háli, 1747. Ali cejle knige pesmene nišče nej.

štere sem dávno želo. I záto sem nej li samo vse moje delo ešče ednouk pregledno, nego, gde je potrebno bílou, pobougšo, i ništere znouvič obrnjene, cejle k mojim priložo. Ali réd sem nasledüvo Vogrskoga Grádúvála, šteri se bude vsákomi, kak štimam, vido. Ar i Hymnuške, i Hválne pesmí so po rédi, na vrejmen, i na návuk gledouč tak postávlene, ka se lejko najdejo i popejvajo v kakoli vrejmeni. Pesmi ništere sem znajouč vö nihao: ár so nej esi valoun bilé, ni eti je ne išči.*) Ar je preštimanejše delo, menje vö zebráni pejsen meti, liki z vnougimi brezi vse rázložnosti, velike kuste knige napúniti. I pred Bougom je tüdi priétnejša edna lejpa pesen, liki nikeliko kričanja zobstojnoga. Slejdnje rečí terminatie sem pouleg lastivnosti našega jezika pobougšo, a) i gde je li mogouče bilou, na cadentie prneso; ali níkéd, i náj bole vu stari pesmaj sam za rázuma volo slednje rečí nej vküp gliho. Ar či bi cadentie vö iskau, cejlo pesen bi preobrnó, tou sem pa nej šteo; nego stare pesmi sem na vekši tao na mesti nihao, či gli sem je gde pobougšo. Štero lejko spoznaš, či pred sé deneš pa poglédneš ete i prve pesmi. Pri šterih eto * nájdeš, ali so nouve, ali pa zdaj obrnjene na náš jézik. Na kákšo nouto se má popejvati pesen, napisek Nemški ali Vogrski káže. Z Dávidovi Žoltárov sem tüdi ništere vö zebráne na konci esi priložo, šteri se na Vogrske noute morejo popejvati.

* Líki od s. Jürja, od Marie Magdalene & c. ár dobroga grúnta nemajo.

a, Líki tomu djao sem: tomi; Beše: bio je; pojmo djao sem: spejvajmo. Tak i od eti rejči ščiščeene so načé pesmí: vre, ter, listor, & c.

Kak velika potrejbčina je pa bila na ete knige zdaj v etom vrejmeni, vsáki si lejko premisli. Geto so štenjá včeni lidjé ni domá nej znali sebé razveseliti s pesmami, ni vu cerkváj s popejvanjem Bougi slůžiti, či gli bi ništeri šteli, nej so knige meli pesmene. Školnicke, škoulska deca, z rečjouv, vsi, ki so pesmi lůbili, želeli so, prosili so etakše knige.

Živi tak ž njimi na te konec, na šteroga gledouč so vō štampane. Tou je, vči se tvojga Bogá s pesmami díčiti. Ar je spejvanje sám Gospodin Boug nastavo b) I ščé, naj njega s pesmami díčimo. Nej tak, liki do eti mao nevolen krstšenik! Boug ti je dao rázum, vůsta i jezic, pa si dōnok, liki te nejmi bolvan lampe nej znao odprejti vu cerkvi, ni zvůna cerkvi. Geto i te nebeske ftice, svojega stvoritela Bogá z razložnim glasom, z lejpim, popejvanjom vesélo díčijo, liki David kráo velí Žolt. 104, 12, Pouleg járkov se práj držijo ftice nebeske i na drevja vejkej popejvajo. Jeli boš pa tí, z velikimi dobroutami nadeljeni, razumni človik, tak manji, tak nedostojen na Božo diko? Do eti mao je nišče nej držo za svojo dužnost popejvanje vu cerkvi med nami, liki da bi tou li samoga Kántora delo bilou. Oh dužen je vsáki na tou pripravlen biti. Ar je popejvanje eden veliki tao občinske bože slůžbe. Na peldo vam postavim Vogrski ali bole Nemški narod, poglednite jedrnost njegovo pri Božoj slůžbi: vsáki možki, vsáka ženska, vsáko dejte knige pesmene nesé sebov vu cěrkev, pa tak Bogá díčijo. Nasledůjte eto lejpo návado slo-

---

b) 5 Moz. 31, 19. na Božo zapouvid je Mozes pesen napravo, návčo je na njom siní Izraelske. Žolt. 81, 2, 3. Kol. 3, 16.

venje i vi potomtoga, i ka so v tom táli vaši stariške z vami dobroga zamüdili, štero žalüvati moremo, opominam vas, vi z vašov decov ne zamüdte, nego na tom bojdte, da edno dejte ne neháte brezi štenjá. Tak bodte spodobnejši na Božo slüžbo, bougšiši i čednejši krstšanje.

Ali gda ščéš z eti pejsen štero popejvati, popejvaj jo Bougi na díko. Glási njegovo, vu Jezuší Kristuší k nám vö skázano dobrouto i miloščo. K tomí pa mej na Božo slüžbo gotovo, vrejlo i ponizno srcé. Ar Boug srcé gléda i liki je protivnik vsákoj gizdosti, tak i toj, štero človik vu popejvanji skažüje. Zátó či s právoga poniznoga srcá ne popejvaš, nikaj ne valá, či gli zevsim glasom tvoje lampe brníjo, pred Bougom je odürno tvoje kričanje. Najbole pa onoga, ki pred lidmí hvalo išče, ali pa vu pianosti popejva i Bože imé zamán gori jemlé vu svoja vüsta. Vrejlo i rázumno srcé moreš tak meti, nej ka bí lí tá vö tvoje rečí z vüst zmeto; nego da razmiš vsáko rejč i ka vsáka rejč zadene c.) Zátó tou sí premišlávaj v pámeti, ka popejvaš z jezikom, ne misli drügo i drügo popejvaj. I da Bougi na díko moreš popejvati, na tou vsigdár pazi, da se Bougi dopádne tvoje popejvanje, Ar či eden svecki Gospoud ne lübi, kak šté prousno múžiko, nego on ščé kaj prebránoga, lej-poga i lü-beznívoga meti: od koga bole vse Gospodé Gospoudi je nej priétno kak šté popejvanje; nego lí tisto, štero s prá-

c) Nahajajo se v ništeri pesmaj ete z túhoga jezika rečí, razmi je: Alleluja, včíní: Hválte Bogá. Hozíanna, včíní: pomagaj Gospodne, daj srečo. Jeruzálem znamenüje 1. Mater cerkev. Israel, včíní N. T. Bože verno lüstvo. Sion, svétamaticérkev. Amen, tak bojdi.

voga srcá zhája, i v kom se spominamo z Bože velike dobroute i milošče. Záto či ščěš, naj se Bougi dopádne tvoja pesen, popejvaj ponizno, čedno i v modrousti. Kol. 3, 16, Gori pozdigni k Bougi srcé tvoje, vsáko rejč ednáko čisto vö povej, ne híti, prvle ne začni drügi veršuš, dokeč toga prednejšega ne skončaš: na nouto merkaj, ár nouta snájži pesen.

Tak se dopádne Bougi tvoje popejvanje: on te vö oslobodí s tvoji nevoul: tvoje žalosno srcé razveseliš: drüge na Božo diko nadigneš: k angelom, i k nebeskim svécom spodobnejši postáneš.

Popejvajte tak Gospodni z hválodávanjem: Ar je dobro gospodna díčiti i njegovomi iméni pesen popejavati. Žolt. 92, 2. Pride vrejmen, gda bodete nestanoma popejvali Mojzesovo i Agnecovo pesen. Oz. n. 15, 3, 4. I v nebésaj ovo lejpo ne zgovorjeno pesen angelsko: s. s. s. je Gospoud šeregouv Boug, komi bojdi dika i poštenje na veke.

Či sem ti z etimi knjigami volo najšo, moj veren Priáteo, z srcá mo rad; Či bi se pa što najšo, ki bi eto prvo moje delo záčo grajati: tanáčijem tomi, naj kaj bougšega na svetlost pernesé, jas moje rad doli denem i njegove naprej vzemem.

Med hválmi Izraela prebivajouči Boug pa naj dá svojo pomouč i miloščo vsejm, ki njega z srcá díčijo amen.

Bakoš Mihály,

Križeske Fare

Dúhovni Pastér.

(Iz adventskih himn.)

5.)

Oh stvoritelj zvezd nebeskih, Večna svetlost tvoji vernih, I odkupitelj vsej ljudih, Kristuš dárovnik vsej dárih.

Ki si zgledno milostivno Na nás i našo nevoľo, Zvéselo si grejšno lüstvo, Kak betéšnim dao si vrástvo.

Vu slejdnjem vrejmeni svejta, Kak záročnik z svega mesta, Zišo je z očišćenoga Divice Márie tejla.

Koga se vel'koj zmošnosti, Vsáko koleno nanízi, Ki so v nébi i na zemli, Njemi so vu vsem pokorni.

Sunce svoje zahájanje, Mejsec svoje ponávlanje I zvezde svoje leščejnje, Zdržávajo potí svoje.

Velikoj tvojoj zmošnosti, Jezuš molimo se ti vsi, Vari nás od nevernosti, Ino vrajže čalárnosti.

Dika bojdi Oci Bougi, Ino Sini njegovomi, Takáj i Dúhi svétomi, Cejlomi svétomi Trojstvi.

(Od Prave Pokoure.)

206 * Herr ich habe missgehandelt:

Gospodne, jas sem pregrejšo, Grejhov bremen me teži :/: Tvojo zapovid sem prejšo, I ton nad menom leží B. Záto bi se rad pred tvojom Skrio, Bože, srditostjom.

Ali kak bi ti jas vujšao? Povsud si nazouči ti :/: Či bi gli prejk mourja bejšao, Či me grob vu sé pistí, B. Či bi odleto daleč kam, Vejm bi me ti najšo i tam. Záto morem vadlúvati: Gospodne, pregrejšo sam :/: Ni ne smejm se tvoj sin zvati, Či gli se v tebi vúpam B. Dáj, da moji grejhov britkost Ne vužgé tvojo srditost.

Ako bi što gli prešteti Morski pejšek ves mogao, :/:
 Dñnok vu račun on vzéti Moji grejhov ne bi znao.
 R. Vse srcé moje vré, kipí V ružnosti, v koj dñšna
 vejst spi.

Joučta, joučta i jaj nosta Mojvi dvej obej okej :/:
 Oh! da bi meo skuz zadosta, Požalüvati moj grejh.
 R. Oh! da bi se moje skuzé Spüstile kak járek od sé!

Oh! da bi se moje glave Vretine vö vlejjale :/:
 Ali mesto njih krvave Bi skuzé polejvale R. Ves obráz
 moj, kakti mourje Nestanoma vnoči vudne.

Ali Kristuš včini nači: Edna kapla tve krvi :/:
 Lehko moje rane zvráči, Moje grejhe vse stopí. R. Záto
 naj se razveselim. V tvoje rane se jas silim.

Jas na té me bremen denem, Notri v mourje vrzi
 je :/: Dáj mi, da se vö ne genem Nigdár z milošče
 tvoje R. Tvoj dober Dñh me naj vodi, I ti z menom
 vsigdár bojdi.

NEZNAN PISATELJ

Iz Starišinstva I zvačinstva 1807.

Vabilo pozvačina na svatbo.

Mér krsčanski i Boži blagoslov želejím etoj po-
 štenoj hiži!

Jas sam poslani kvám od Lambertus Števana ino
 od njihove tüvariššice; takáj tüdi od njihovoga siná
 Lambertus Jožefa ino od njegove záročnice z-Lübove
 vési Verteš Jánoša čéri devojke Žuže, šteriva sta se
 pouleg Božega zrendelüvánja na žitek svétoga híštva
 doli zavézala, ino svojega radüvanja prvi dén, to prí-
 šestno nedelo ščéta držati, vás pa, z timi drügimi priá-
 telmi, ino z drügimi prijétnimi gostmi vu račun ščéjo

zračunati. Záto se i po meni dáte zvati na večérjo naprej-imenüvane nedele, ali pa na eden lejpi faláčec krüha i na dve-ji kupice vína, šterim je Gòspodin Boug njé blagoslovo. Záto se nejmajte znikim zagovárjati, nego si krédi držte: trde mošnjé, glasne guté, friške peté ino ostre nožé. Ár svéti Jánoš na drügom táli etak právi: Vu onom vrejmeni bila je svádba vu Káni Galilée . . . (pove ves evangelij Jan II.) Z etim čüdom je potrdjeno to sveto hištvo, štero je naj prvo včino Jezus vu Káni Galilée. — No ták dragi moji prijátelje? nikaj se ne bojdte, ár i nás tüdi Gospon Kristuš blagoslovi. Mámo zgrábleno edno sinico, štero devét báb že tri dni skübé, šterim pérjom okouli hrama nastelemo, kaj či bi šteri spadno, tak na mejhko spádne. Mesá mámo čüda: ednoga biká smo krmili na ednom eržénom betvi privézanoga, onoga smo bujli. Strejlili smo ednoga bravá, pa smo ga prejk po Radmožánskom pouli pelali, brázda se ešče izda zná, ino smo ga gori raspravili, sala je meo teliko, ka smo nej vedli kam ž njim. Pridouča edna deklíčka, v fôrtoj je pográbila, na hižo je odnesla, ino je tam v edno lešnjekovo lipánje sránila, prišla je edna mravla pa je vse pojejla. — Slanino smo pa obesili za slemen, ino je gouževka nej mogla držati, ftrgnovši se, doli je spádnola ino je mosnice podrla, na ednoj pavočini je obisnola, ona jo je komaj obdržala. — Ešče nadale, či bi nam mesou sfalilo, poslali smo edno Ciganjsko nago dejte na sühi broud ribe lovit, te vlovlene v nádra meče. Ešče nadale, poslali smo vö v gouščo tri Jágre zviríno strejlat, eden je slejpi, te drügi je plantavi, te trétji pa tak nikaj ne vídi. Te slejpi bode strejlao, te plantavi 'de lovio, a šteri pa nikaj ne vidi, tisti bode

noso. Záto se nikaj ne zagovárjajte, meli bomo zadosta stroška; Rába je pogorejla, koula za kouli pečene ribe pelajo z rábe; ár po pétki ino sobotti bomo si hráno preminjávali. Šlo je vö dvajseti Jágrov na gyagrijo, tak so strejlali: ka je spádnola lisica, lisica je spádnola na závca, závec na srhnou, sarhna na bravá, bráv na biká, bík na kozou, koza na ovcou, ovca pa v skledo; tak bomo si preminjávali vnogo féle hrane slačec. Záto se li krédi dršte na dén naprej imenüvani. — Obertoga oblúbili so i tou: kaj či vsamogouči Gospodin Boug njé blagoslovi, žitek njihov podúža i z drügimi dostojnimi dobroutami želejjo vám vaš trüd nazaj povrnouti. Tou so rečí moje k vam nakráci gučéče.

*

Zgovárjanja pri večerji, po trej deački
osobaj.

Prva osoba.

.....

Obhodo sam lejpi hválni Nemški orság,
nagledno sam že jas Fracúski orság,
bio sam vu Anglii i vu Hollandii;
dobro znam, gde leží orság Arabinski.
Te nazáj pridouči v naššo domovino
li so me pouzvali vu Sobotho blatno,
kaj bi tam Rector bio v ti víšešnji šoláj,
vučiteo zvün réda v Abécéski knjigaj
Záto vi tou znájte, kaj sam jas vučiteo,
ár so moja dela gvüšno žmetna jáko,
da se pa na velko čést jas ne podávam,
záto vso cifranje z tejla tá nehávam.

L. S. P. S.

Obūdžávanje na jedrnost.

Deca, bojd'mo jedrni!
 Vu ránoj mladosti;
 Te Naše obéselmo
 Po našoj pámeti.
 Jedrnost pláča dobro;
 Naj spí te nemáren.
 Mí se li paščimo,
 Čedno troš'mo vrémen!

Dête, či je pametno,
 Se ne dá goniti;
 z radostjov se včí ono,
 I ščé tak ostáti.
 Goniti nêmo márho
 Trebê, i vúzdati;
 A tí pametno têlo,
 Dobra nezamüdi!

Márnost plačüje norôst,
 Sir'maštvo, sramôto;
 Nêm je tô pri nas vseskôs
 Kak i indri znáno.
 Oh bojd'mo tak jedrni,
 Ponücajmo vrémen;
 Bôg z-nami, što drügi?
 Je pomočnik Verni!

ALEKSANDER TERPLAN

Iz Knig žoltárskih 1848.

XI. psalm.

Vu Gospodni se jas vüпам. Kakda pravite duši mojoj, naj letí na goré vaše, liki ftiček?

Ar ovo ti neverni nategüjejo lok i strele svoje nategüjejo na tetivo, skrivomá strélajo te pravične.

Oni razvržejo i grünt; ka tak more pravičen opraviti?

Gospôd je vu svetoj Cerkvi svojoj. Gospodna thron je na nebi: njegove oči vidijo i njega ozmice vardevajo siní človeče.

Gospod sküsi toga pravičnoga, toga nevernoga i krivico lüбca odürjáva düh njegov.

On na te neverne dá deždžiti žarjo, ogen i žveplo; i vihér slápov, za tál pehára njegovoga.

Ar je pravičen Gospod i lübi pravico; obraz njegov gleda na tó, ka je prav.

XLII. psalm.

Kak jelen leca za hladnov vodôv, tak düša moja kričí k tebi, o Bože!

Žeja düša moja Boga, Boga živoga. Gda pridem, ka bi se skazao pred licom božim?

Skuze moje so hrana moja den i noč; da mi pravijo ves den: gde je Bog tvoj?

Z toga gda se spomeném, vövlejem sam vu sebi düšo mojo; ár bi rad tá šao vu šereg i spravo se ž njim k Hiži božoj, z glasnim spēvanjem i dičenjem, z vnožinov svétek svetéčov.

Zaka se žalostiš, dūša moja, ino si tak nemirovna vu meni? Čakaj na Boga, ár bom ga ešče čestio, ka me pomaga z licom svojim.

Bog moj, tužna je dūša moja vu meni; záto se z tébe spominam vu držéli Jordána i Hermona male gore.

Prepast prepasti kriči z šumlénjem válov tvoji: vse sláповje i povodni tvoje se po meni válajo.

Vu dne mi podelí Gospod miloščo svojo i v noči spévam njemi i molim Boga žitka mojega.

Erčém Bogi: pečina moja, zaka si se spozábo z méne? zaka morem, težen od nepriátela, žalosten hoditi?

Kak strtina je vu kóstaj moji, da me špotajo nepriátelje moji, govoréči meni vsák den: gde je Bog tvoj?

Ka se žalostiš, dūša moja, ino si tak nemirovna vu meni? Čakaj na Boga, ár bom ešče hvalo njemi, ka je zveličanje lica mojega i Bog moj.

LXIII. psalm.

Bog, ti si moj Bog. Zaütra te iščem, žéja tebé dūša moja, želej tebé telo moje, vu ednoj sühoj držéli, gde nega vodé.

Da bi te vido vu tvojoj Svetini i vido zmožnost tvojo i diko tvojo.

Ar je bōgša milošča tvoja kak žitek; vüsta moja dičijo tebé!

Tam bi te rad dičo vu vsem žitki mojem: vu imeni tvojem pozdigávaeo roké moje.

Tō bi bila mást i tūčava dūše moje, da bi te mogao hvaliti z veselimi vüstami.

Gda se na postelo ležéč spominam z tébe i gda se prebūdivši od tébe zgučávam.

Ar si ti bio moj pomočnik; vu senci tvoji perôt se zvišavam.

Tebé se je držála dūša moja; desna tvoja je zdržala mené.

Oni so pa iskali spadáj dūši mojoj; záto so doli šli pod zemlo.

Oni so meči v rôke spadnoli i bodejo jêstvina lesic.

Král se pa veselio bode vu Bogi; ki kre njega priséga, bode hvalo meo, ár lažliva vūsta se májo za-teknoti.

JANOŠ KARDOŠ

Iz Toldija.

Liki, gda pastérski ogen v késni nočáj s plamenom gorí daleč na pūstínski potáj, tak se grozí v devét, desét vrst vrémeni Toldi Mikloša kêp ôzdaleč i meni.

Zdí se mi, kak da bi vido zdâ kêp njegov i vu krvni bojnej stati njega z dárdov, kak da bi čúo njegov k grúmi priglíhni glas, šteri bi dnes boží srd bio za vse, vse nas.

To vam je bio človek, to na svojem mesti, nega njemi para zdâ na vsákoj cesti; či bi goristano ino med vas prišao, pri vsem njega deli bi vás strah obišao.

Trem bi vam žmeten bio zdâ njegov tolašbot trem kaménje freče, dárda i zmožen hod; trdi bi grátali pred záslovov njegov, i na njegovi čízmaž bodôčov ostrôgvov.

I. spev. (Odlomek.)

Práži se od súna tráva na pašniki,
 loše črede trobijo po gori, dniki,
 nega med strnjiščem trávine ni betva,
 ni na vsem határi zelénoga mesta.

V hladnoj senci plastjá deset, dvanajst hlapcov
 Frče, kak da bi tak šlo dobro vse z dáčov;
 hej, pa senska kôla ali celô prazna
 stojijo tam, ali pa spolôjne naklána.

Z žédnim gútom gléda slohobásta čiga
 globoko v stúdenec, gde vodô nastrêga:
 groznoga komára bi jo bidti štímao,
 ki bi stare zemlé krv cecati iskao.

Pri kopianji günci od žéje lecajo
 i s krmlenikmi se čamúrno pejajo;
 ali güncárom je lacko seo na hrbet,
 nega, ki bi njim v žleb vlejao en napitek.

Eden, samo eden dečko je na petáj
 vu celoj držéli, drčéč naprej nazaj,
 sam grozno lestvico na pleča zdigáva,
 či ga ešče brada gli ne osipáva.

Po orsáčkoj cesti daleč gleda, daleč,
 kak da ne bi mislo eti ostati več;
 tak bi štímao človek, ka je živa soha,
 vkopana v gumilo poleg križpotja.

Szpisz knig.

Imé etoga dugoványa je: knige. Nyí táli szo: dvě tábli, hrbet i lisztôvje. Na lisztê szo sztráni (práva i lêva), na sztránaj broji (racsúnje) i redôvje, vu redê píszki (litere). Na lícojno gledôcs szo: táble rázlocsne fárbe: jeszo erdêcse, 'zúte, zeléne, csrne, píszane táble. — — Knige ali z-edne ali z-dvê dôbi kojne zgotávlajo: ali vsze nyí tále z papirov, ali pa táble i lisztí z-papírov, hrbet pa z-ledra ali plátna. Nyí rejarov je vecs: kakti: szpravitel, ki je píse, stampar, ki píszke nabéra i natíszka, knígvezár, ki je vé ze.

NEZNAN PISATELJ

Starine železnih i salajskih Slovenov.

§ 5. Zdaj so naši Slovenje vnouga i velika skušavanja odičen o preobladali. Med tistimi 93 lutheranskimi predgari, štere je Melankton vu Witebergi za vogerski orsag zevčo, se je nahajao eden rodjen Horvat po imeni Drugec Janoš. Toga je Melankton túdi Nadašdi Tomaši v miloščo i obrambo sporoučao, šteri ga je taki proti Múri k Slovenom predgat poslao. — Sechi Margejta grofa Szalmis Mikloša tivarišica je z svojov nepriličnov prošnjov tak dugo zaglúšala Ferdinandi I., da je cisterciensko imanje S. Gottharda zadobila, štera je nej pozabila svojim vladnikom zapovedati, naj kmete na njeno vero (lutheransko) spreobrnejo. Barátje so pa skrivoma svoje kmete poserčili svojo staro vero lih duže obderžati, ka lutheranske grofinje gospodstvo ne bode dugo terpelo. Krajnski kramarje so po hišaj ponújali za malo cejno Trubera i Dalmatina slov. knige. Ali našim papinskim Slovenom jih je nej terbelo, da so nej šteti

znali. (Truber Primoš je bio lublanski kanonik. Pokedob je lutheran gratao i Luther Martinu nemški nouvi zakon na krajnski jezik prestavo, je čest i mešništvo zgübo, tamošni lutheranje so ga za predgarja postavili. Dalmatin, luth. farar na Krajnskom je Postillo, nedelnih evangeliomov ino listov raztolmačenje, napisao.) Ešče so i najeti koudiške po senjaj i popaverskih hišaj okoli hodili gučat i popevat na diko i hvalo Luthera i njegove nove vere.

§ 12. Tečas, ka so se etakša godila na našem Slovenskom, okoli naših železnih Slovenov po štajerskih mejaj so pač že jako sumorili lutheranje. Tak so nemškoga jezika luteranski Radgončanje za sebe zvüna obzidja kre Müre nouvo lutheransko molitvarnico zozidali, predgara i školnika najeli, papince, šteri so po nedelaj v mesto prišli kaj kúpüvat ali odavat, so nej samo vabili nego clou za rokou, gabane, firtok i za janke v svojo molitvarnico notri vlekli. Pokedob pa naši slovenski papinci za volo neznanja nemškoga jezika (nix teitš) neščejo v njihovo molitvarnico priti, tak so Radgončanje tüdi ednoga slovenskoga predgara gori vzeli ino gdebodi pohvalili Luthera Martina nouvo vero, v šteroj nega vnjej spouvedi niti posta. Ništerim radovednim i novoželnim Slovenom i Slovenkam se je račilo, v radgonsko lutheransko molitvarnico notri poglednoti: ali takajše so se i osmejávali svojim domačima pripovedavati ino kazati, kak smejno se je tam lutheranski predikant voberlancao in oblejkao! Tiste Slovene pa, šteri so se nikak nej v lutheransko molitvarnico püstili spraviti, so njim Radgončanje pravili: dummer windischer (slovenski bedak). Pokedob bi pa

štajerski, korošeski ino krajnski lutherane vnogo nepokornosti delali ino po sili terli katoličanstvo; tak njim je njihov gospoud i ladavec Ferdinand (sledí kak casar II.) zapovedao lutheransko vero zapustiti i na staro katoličansko se povernoti. Za toga volo so lutheranom cerkve vzete, radgonska z pükšenim prahom razrůšena, knige lutheranske sežgane, predikantje pretirani. Tistim pa, šterim se nebi štejla katolska vera, naj bi odišli ž njegovih orsagov. Rejsan so se vnongi lutheranje raj svoje domovine, kak lutheranske vere znebili ino se jih je veliko k nam preselilo, kak tou dendenešnji živouči rodovje kažejo, kakti: Štajar, Kranjec, Šnidar, Boar, Cvörnjek, Korošec i. t. v.

§ 31. Ete z peklenstvom pokriti čas, šteri je razbojništvi i drůgom grehom štero so tomi rod, slobodne cesto odpro, hůde navade i šege ino siromaštvo duševno i vremenito prineso casari ino serčnejšim velikašom je na miseo zapihno eto staro pripovest: riba od glave vonja. Vse se je že navolilo protestantskih fararov hůdobije ino nemirovnosti. Zato so na Šopronskom spravišči po imeni vřpokazana bila ništera mesta, zvůna šterih nesmejo protestantski fararje cerkve meti. Takše artikularsko mesto je bilou vu železnoj stolici (varmegiji) za lutherane Čoba blůzi Kőszega ino Dömölök pri malom Celi, za kalvinare pa Őr (1681). Poulek te orsačke sklenbe bi se lutheranski fararje mogli odetec tůdi pobrati ino papincom spojemane cerkve půstiti, ali njim je nej vola bila brezi sile dojnih krav se znebiti. Medtemtoga ober njih glave so se začnile vkůpnavijati tisti oblačke, v šterih se je pomali osnavao nje razvejajouči grum. Vu boji srečni Leopold I. je Törke spo-

redoma zbio in z Vogerskoga dale vötiskao. Tököli videvši svojega branitela oslablejnje, skrivoma se je z casarom pogodo. Med tem so jezuitje ino piaristje (baratje) mladino v šolaj včili ino pišpekem potrebne mešnike pripravljali, da po njih trudenji od lutheranstva i kalvinstva dolipotelčeno katoličanstvo se more povzdignoti, rasti, cvesti ino veseli sad roditi. Našim železnim Slovenom se je posebno bougša prihodnost prizarjala po tom, da so njih trije najimenitnejši grüntni gospoudje protestantstvi herbet obernili po imeni: Battjanji Adam, Nadašdi Ferentz ino Sechi Peter, stem so za sehom vnogo svojih lutheranskih kmetov vu pravo Kristusovo cerkev privabili ino pripelali. Po časih Tišinska, s. Gjuria, Sobotska, Martjanska fara svojih lutheranskih fararov so se rejšile ino mešnike dobile. Fararje so se z vsakim kmetom na skrivoma pogajali, da sej nebi odgibali: Nouvi mešnicke so se pa znali z svojov ne-oženitnostjov ino pobožnostjov, kak i zavüpnost ino prijateljstvo lutheranov iskajouč z pogovarjanjom ino kratkočasovanjom med luteranmi i z gorečim pastirčüvanjom vu duše vekše poštüvanje postaviti ino jedinejnjom svojih vüst ino gradovenih officerov rouk teliko slovenskih lutheranov obodvoujega spola pripelati vu pravo ovčarnico, da je obnebjje slovenskoga lutheranstva žalostno potemnelo ino bojati se je bilo njemi, ka bode zapüstšeno ino pozableno vsehniti moglo. Katoličane je pa veselilo tou, ka so nje jörski pišpek Kazoi Martin obiskali vü veri potrdili ino tü po svojih faraj dober ino stalen red napravili (1698). [Kak se dozday spoznava pri toj prilici na goričkom je jako po skupoma na dühovstvo pomisleno bilo].

§ 39. — — — — Vu leti 1777 je Maria Therezia nouvo sombatelsko pišpekijo vredila, k šteroj slišijo kak železni tak salaski naši Slovenje. Szily Janoš, prvi sombatelski pišpek po našoj Slovenšini svoje fare pohajajouči so se začüdivali nad menkanjom potrejbnih slovenskih knjig. Zato videvši, da Küzmič Mikloši plebanuši ino Ešpereši pri s. Benedekti bogolübnost z čela sija, z persih pa domorodstvo dija, so jih poserčili nike vernim neogiblivo potrejbne knige vu našem maternom jeziki napisati kakti: Evangeliomsko, molitveno, navučno, (mali katekizmuš) hištorsko, s. pismo, šolsko (silabikar) i za betežnike. Več knjig dobrih bi dühovnicke dali našampati, da bi naši Slovenje i Slovenke raj nje küpüvali, šteli ino š njih se čednosti navčiti volo meli. Ka človek čüje, tisto rado mimo vüh odfükne, knigo pa lahko večkrat v rouke prime, prešte jo ino zapamni, ka se njemi dopadne. Dokečkoli se bo nad Slovenskom nebo plavilo, vnetoga plebanuša bo vsako dobro serce slavilo. [Slovensko lüdstvo ga ma vedno v dobrom spomini i ga skoro bi djao, kak svetca v poštenji drži.]

JOŽEF KOŠIČ

Vrli slovenski Školnik.

Zobrisani Sloven i Slovenka med Mürov i Rábov.

V ednoj fari so se lüdjé po vnougih lejtihi tak spohüjšali, da so se na nje vse sosedščine bridko toužile.

Tou je nikše čüdo nej. Mlájši brezi potrejbno ga povčenjá vu vrsti se povékšávajo, — spodobno živini: — vu modrousti i milošči pred Bougom i lüdmu pa nej! —

Za nikeliko časa je božánska prigledba t e pogibl avajou e fare v orvajnska i zadr avajnska dugov anja na i vrvnala. Stari zamedlani D uhovnik svoj zemelski be  aj dokon avši, so eden ml adi,  iv e ni, presve eni ino prebrisani Gospoud odlo eni i priposlani, komi je taki neogiblivih popravkov potrebnost v o i sijjala. — Ni terou  so z mokrimi o mi na nebesa gorizdehnoli: „eti more na i biti, — deca morejo v  oulo hoditi ino se nav iti pravoga krst anstva i  lovestva.“ — Staromi  kolniki se je od toga kihati za nilo ino odpovedavši  kolni iji gospodski o terj   je poustao.

Za  kolnika je eden mladi,  rstvi i j sni kak ribje okou, zvoleni. Tomi so Gospoud taki regulo povedali „da  kolni ke du nosti naj ne zam di v pravom vrejmeni spuniti, — naj se ne bori prouti ravni telstvu, ka nikomi od Adame i Ejve m o rou e ne rodi; — nego naj bode f rnikom vu iteo i voditeo z rej om i djanjom, da ga vse pohv le, dike i dohodkov vrejdnoga bode cenilo.“

On se je z dobrotivne k se ke siroti nice pod o vu kr levsko Zobr znovnico (Pripravnico) odned pa za pomo nika k n jimenitnej im  kolnikam. — Povs d je goribrao, kak v ela m d, od koga koli,  tera so za njega bil . — N v o se je du eve   erkvenih pesem, da njemi je nej potrejbno vsigd r edno kozo drejti. — Vorgole igranji so ga ovi  kolni ke za M jstra pre tim vali. Rad je  teo v praznih v raj dobre knjige,  tere so njemi Gospon, ki so si vs ko leto nikelko novih priskrbeli, z dobre voule posoj vali; dv  tri pe e papira si je vk p za io ino zamerkao,  tera ne bi rad poz bo, da negda — negda za  askratejnje p li pre-

šteti premore. — Z etakšim tálom se je vselé več oblákov rešüvala njegova pamet, — njegova prousta zvünejšina oplemenitena, zabrisala i olepšala tak, da je grátao nej šušlavec, pa nej ozürni hajdúk za vučenike, — nej je prišao v šolo með deco nedostojno po páverskom oblečeni, tüdi nej po opičjem na glavi kapico ali v zoubi smodko ali pipo majouči, z rejčom: po čási se je privado z vsákšim nájsiromaškejšim fárnikom se spriátliti, pa tüdi nej pozábíti pripovest „ki se með pleve mejša, ga svinjé pojejo“; — privado se je lejpo snájgo vu Cerkvi, vu šouli i na sebi držati; jezik svoj i pero prav pelati ino kaj valati.

Ne zamerte!

Iz Zobrisanega Slovena.

Slovenje með Mürov i Rábov prebivajouči so negda z poganstva zráven na tisto vöro stánili, štero zdaj májo rimsko-katoličanci, šterim po návadi Pápinci pravimo záto, ka so zdrüženi z rimskim Pápom Kristušovim namestnikom ino S. Petra naslednikom.

Dolejnji Slovenje (vu salaskom vármegyévi) so si pápinstva za ves svejt nej dali vzeti. — Gorejnji (v železnom vármegyévi) so po nesrečnom pobítji pri Moháci po sili v lutheránski járem vpreženi, ár da bi pred tem tüdi lutheranje bili: ne bi svoje davnostare den- denéšnji stoječe cerkve znoutra i zvüna po pápínskoj šegi zozidali; ne bi püstili cejle vesnice od pápínskíh svécov ozvati, pokedob lutheranstvo svéce poštvüvati i njim se preporáčati prepovedáva. — Tákših resnic pa več mámo, kakti: Adriánci (od s. Adriana mantrníka

tak ozváni). — Andrejci (od s. Andráša ap.) — Gederovci (od s. Gédrte div.) — Kūzdomlan (od s. Kozmai Domjána mantr.) — Lucova (od s. Lucie d.) — Martinja (od s. Martine div.) — Otovci (od s. Otoa pūšp.) — Števanovci (od s. Števana apat.) itv.

Tečas, ka so Slovenje sami pápinci bíli, so se med seboj bole lúbili i od Bogá več dobra doubili, kak zdaj — ár ovak ne bi šteli, niti móduša meli zvún farnih túdi podrūžne cerkve goripostaviti v Boreči, v Čöpinci, v Križavci, v Kūzdomlani, v Pečarovci, v Pužovci, v Šalovci, štero so proteštantje i tatárje za Bočkajove praske vúžgali ino razrūšili; v Seli, na Petánci.

Tečas, ka so Slovenje sami pápinci bíli, so lepše návade i šegé meli, — ár edne vöre i misli veščanje so po nedelaj i svétkaj v edno Cerkev vkūsprišli k áldovi i raztolmačejnji bože rejči, ino prímalí v zdravji i betegi troušt svétih Sakramentomov!

Zdaj pa vidimo, ka so na vöro gledouč razdvojeni sousedje eden k drūgomi bole mrzli, hūdovolni ino vbožni! — zdaj se brezi sile skoro vnouža souseđi s svojim souseđom gder vkūp delati, — kam vkūp iti, — gder k napitki vkūp sestí! — Zdaj, gda po nedelaj i svétkaj v dvouje féle cerkvaj zazvoníjo, se vkūpzazovéjo souseđje vu razložni tabor na bojovanje pod vojvodstvom dvouje féle dūhovnikov, ki eden drūgomi protivno včijo svoje vörnike! — Zdaj, nej samo veščanje poprejk, — nego i z ednoga hrama domača držina, níkédik ešče i zákonski tiváriške ino njih deca (ka je krouto grdo i škodlivo) — po nedelaj i svetkaj — kak da bi se med seboj srdili — razno v načišne cerkve

na načišno božo službo k načišnim duhovnikom idejo! — Etakši domáči ne smejo nikaj gučati, nej popejvati, nej na glas moliti po svojoj vöri! Záto ništeri kmetovski mlájši dugo ne vejo, či se po pápinskem ali po lutheránskom májo držati.

Slovenje so poprejk dobroga srcá i močnoga želodca; naglo se ne razkáčijo i ne zamerijo, či se što povüpa lutheránam njih Ekklesie zakrivalo odgreniti, očí zobrisati i zostriti, da jo naj od znoutra i zvüna prav preglédnejo i premislijo: kak bi kaj trbelo?

IMRE AUGUSTIČ

Iz *Kratkega návuka* . . . 1876.

Lübléni moj! vse zvolno nosi ka se ti pripeti: dobro i lagoje pride z edne röke. Gda si vnevöli, spomeni si preminöči srečni dnévov; ki šcé sladko živeti, té se nesmi brániti britköče. Gda se ti za kákšo delo ponüdi dobra prilika, nigdár drüge ne čakaj. Bodi möder i naprêviden; što ne vidi z očmi, more vpa-metivati z mošnjöv; vsáki kvár navčí človeka pámeti. Rano navadi deco k deli; drevo se dá li zravnati dokeč je mládo. Bodi svojim domáčim példa; kákši je vért, tákši je službenik. Či pri vérstvi nikaj ne zanemárivaš, srečna bode tvoja hiža. Či máš dosta, daj dosta; či pa máš malo, podarüj siromaki koliko moreš.

Ovod.

Iz „*Prirodopisa*“ 1877.

Povsédi i kame se koli na našoj zemli zglédnemo, zapázimo najživavnejše življenje. Zemla, zrák i voda je puna z jáko razločnimi stvári. Či se v lepom letnom

dnévi po poli, ali gder indri, sprehájamo, čujemo, kak fůčkajo i čvrčkajo pernáti pevci po zráki i po vejaj drevaj; vidimo kak lejčejo pisani metüli z korine na korino, kak šumijo müšice, kak lazijo rošci prek poti, kak mravle paščlivo delajo, včele méd i vosk beréjo, i kak vesélo po trávi šümü i vrši, tak da bi na vsakoj betvi sedela stvár, štera se svojemi živlenji veselí.

Bližávajmo se k potoki. Zvodé kača z blisketécimi očámi nas zavárala, i žaba, štero smo splodili, šcé z velikimi skákami nam odbežati, notri v čistoj i mrzloj vodi pa se vesélo pregánjajo ribice, štere se hitro k bregi bližajo, či tem nemérnim gostom mále krühšne drobtinice mečemo. Reca pazlivši sem — tam plava, tam na samošnom dvori plodi pes velko vnožino kūr; zmožen kokot se na to razserdi i s svojim močnim glásom spokeva, ka se daleč okoli čuje. Včasí njemi odgovárjajo kokotje z najdalešnega mesta.

V bližini začüjemo neprestrano pokanje i na drevi zapásimo delavno žuno; máli dervár neprehenjano klůka s svojim klünastom klüni na dreva stébli. Z ednim zapásimo počasnoga puža, šteri z velikim trüdom svojo hižico za sebov vláči.

Tak se gible na vse stráni, vsepovséd nájdemo živlenje, kamakoli se zglédnemo; kertovinjecke nam kážejo ka so ešče pod zemlov neobtrüdni delavci.

Vsaka stvár nas napeláva več i več znati; radi bi zvedli, kak živé, kákša je njéna lastivnost, jeli je nücliva, ali je škodliva. Što bi mogo poznati vse stvári, štera so po vsej držélaj dalnjega, i velikoga sveta? Z etim svetom nas spozna prirodopis.

Za prirodopis se zové ono znanost, poleg štere je mogočno spoznati plemen, toga razločávanje i po rédno razdelenje.

Vse, kaj na sveti živé, je plemen, kakti stvári, nárasi i kopalinje.

Stvári májo občútenje, od svoje vole se giblejo i z jestvinov se hránijo; nárasi so brezi občútenja, od svoje vole se nemrejo gibati i z zraka i z zémle se hránijo; kopalinje nema život, odzvúna se povékša z obsédenjóm spodobnimi málimi táli. Po etom razločávajosti se tela nature na tri tále razdelijo: stvári, nárastvo i kopalinje.

Opombe.

Teksti pričujočega izbora so prepisani v našem črkopisu, v izvirni obliki so podani le nekateri primeri. Posebnosti madžarskega črkopisa so znaki ly = lj, ny = nj, cs = č, s = š, sz = s, zs = ž. Primer iz „Abecedarium Szlowenszko“ 1725 je prepisal profesor dr. Avgust Pavel v Szombathelyu.

Str. 10. Dve rokopisni pesmarici sta v lasti Zgod. društva v Mariboru, gl. Časopis za zgodovino in narodopisje 1922, str. 42. — Pogodba iz 1643 v Časopisu za zgodovino in narodopisje 1927, 6—9.

O naselbini v Surdu gl. Trstenjak, Slovenci v šomodski županiji na Ogrskem. Lj. 1905.

Temlinov katekizem je bil tiskan v Halle.

„Abecedarium Szlowenszko“ je ohranjen v enem izvodu v Narodnem muzeju v Budapešti.

Str. 11. „Réd zvelicsánsztva“ hrani Drž. biblioteka v Ljubljani. O prvenstvu glede naziva slovenski narod prim. Kidričevo mnenje v Zgod. slov. slovstva str. 127 in Severjevo besedilo.

„Vöre krstšanske . . .“ hrani Drž. biblioteka v Ljubljani.

Str. 14. Korespondenca med Szilyjem in M. Küzmičem se hrani v škofijskem arhivu v Szombathelyu; odlomke gl. v Slov. biogr. leksikonu pod Küzmič Mikloš.

Str. 14—15. O nekaterih Küzmičevih knjigah prim. Zelkov članek v Časopisu za zgodovino in narodopisje 1934, str. 64—8.

„Terezijanska pesmarica“, izdana za cerkev na ukaz cesarice Marije Terezije l. 1774, za šolo l. 1778; vsebuje tudi nemško peto mašo „Wir werfen uns darnieder, Vor Dir, Gott Sabaoth“, ki jo je 1783 prevel Volkmer (Peisme k tem opravili te svete mefhe); Küzmičeva objava istega leta je nekoliko svoboden prevod, prirejen najbrž po madžarskem besedilu. Japelj je prevel isto mašno pesem po l. 1783.

„Abecednik iz 1790“ vsebuje ista berila kakor Kumerdejeva „Vadenja“ iz 1778.

Str. 15. Bakošev „Nouvi Gráduvál“ hrani knjižnica ev. seniorata v Sóboti, nepopoln izvod pa J. Flisar prav tam.

„Slovenski abecedár“ 1786, 1793; „Novi abecedár“ 1820, po L. S. P. S. — „Abecedár“ 1828.

Anonimno „Sztarisinsztvo i zvacinsztvo szem szpodobnimi prilikami, za volo, szvadbeni 'mladénczov. S. L. D. — V Soproni 1807“. Prim. Časopis za zgod. in narodop. 1934, 153. Pesem „Od pet pijanih bab“ je z majhnimi spremembami ista, ki je (nepopolna) zapisana v rokopisu Štefana Modrinjaka (1774—1827), narodnega buditelja in pesnika iz Središča (v Študijski knjižnici v Mariboru) in dokazuje, da so krožili njegovi rokopisi tudi onstran Mure.

Str. 16. Karđošev prevod Mozesovih in Jozuetovih knjig je objavil „Dúševni list“ 1926—28 in v knjigi. — Prevodi madž. pesnikov so izšli v čitankah.

„Starine železnih in salajskih Slovenov“ je objavil dr. J. Gruden v Časop. za zgodovino in narodopisje 1914 (11. l.), str. 93—154. — Čsaplovics Johann je objavil spis „O vendskih Tótih na Madžarskem“ v „Tudományos gyűjtemény“ 1828 in v nemškem prevodu „Croaten und Wenden in Ungern“ 1829. — Košičev članek „Ali so na Madžarskem Vandali?“ v Tuđ. gyűjt. 1827.

Str. 17. Jožef Košič ni bil rojen v Beltincih, kakor navajajo dosedanje biografije, marveč v Bogojini.

Str. 18. O odvisnosti Košičeve knjige od Slomškove prim. Novak V., Časop. za zgod. in narodop. 1934, str. 160.

Str. 19. O Murkoviču gl. Slov. biogr. leksikon II., 175.

Str. 20. Borovnjakove dopise gl. v „Slovanu“ 1884.

„Novi, prehodni rod“: Ob začetku 20. stoletja so se okoli dr. Franca Ivanócyja zbrali duhovniki Ivana Baša, oba Jožefa Klekla in Jožef Sakovič, ki so pričeli vršiti smotrno prosvetno in narodno prebujno delo z izdajo „Kalendarja srca Jezušovega“ (1904), mesečnika „Marijin list“ (1904) in tednika „Novine“ (1913). Poleg imenovanih sta med sodelavci teh glasil zaslužna zlasti nabiralec narodnega blaga Štefan Kúhar (1882—1915) in pesnik Jožef Baša — Miroslav (1894—1916).

Str. 21. Besedilo iz „Abec. Szlow.“ je prepis 7. strani.

Str. 30. Podpis V. J. ni razjasnjen, nedvomno pa je predgovor Kūzmičev.

Str. 34. „Vlaško ali . . . Deačko (= latinsko) Biblio“: Itala; označba (po sv. Avguštinu) za vse latinske prevode biblije pred prevodom sv. Hieronima, ki se imenuje Vulgata: splošno rabljena biblija.

Str. 35. Morski = moravski; Moškovitanski = ruski. Imena slovanskih dežel je povzel v glavnem po Bohoriču; na predgovor njegove slovnice (1584) se sklicuje z latinsko opombo, v kateri ponavlja po B., da je Aleksander Véliki dal Slovanom „za odlično izkazano mu pomoč pri osvojenju mogočnih delov južne in severne Evrope“ neke sloboščine. Bohorič je povzel to vest iz Hájkove kronike česke. Ob koncu stavka sledi nova latinska opomba, ki se sklicuje na neki nemški vir: „Slovani so bili prvi, ki so pred vsemi Evropci v svojem materinem jeziku slavili Boga . . .“

Vandale je tudi Bohorič istovetil s Slovani; bili so pa germanski rod; radi glasovne podobnosti so z nazivom Vendi označevali Slované tudi s tem imenom.

Poročilo o južnoslovanskih bibličnih prevodih ni pravilno: Trubarjev Novi testament je izhajal od 1557 do 1577 in ni bil tiskan v glagolici, hrvaška prireditvev (tedaj ne „v tom jeziki“, t. j. v „kranjskem“) v glagolici pa 1562 in 1563, v cirilici 1563; pisatelji so bili Anton Dalmata, Štefan Konzul („Istrianski“) in Juri Juričič („Jurjavič“).

Dalmatinov jezik ni „štajerski“, marveč dolenjščina z gorenjskimi prvinami. — „Vlaški ali Deački piski“: latinica. Francel: Francel (Brancel) Michal (1628—1706) je izdal prvi gornjeluziški prot. prevod Novega zakona v Budišinu.

Str. 36. „§ 14. Što de tak kráto . . .“: I. Grafenauer, Slovenska čitanka za višje razr. II. del, str. 290, napačno tolmači: „Kdo bo tako v kratkem našim Slovenom . . . prevajal“ — „krato“ = kratil, branil. Kdo bo branil prevajati!

Str. 38. Jožef Torkoš je bil Madžar in je napisal 19 knjig s področja bogoslovja, filozofije in državnopravnih ved. Latinske

opombe k predgovoru govore za to, da ga je napisal Terkoš ob Kuzmičevem sodelovanju. Prim. Ilešič, ČZN 1907, 104.

„Iz Novega zakona 1771“ in str. 39 „Sveti Evangelijiomi 1780“: Luka 2, 33—40.

Str. 40. „Moudroga Čátoa Lejpi Tanáči“: z imenom rimskega modrijana Katona je zvezana skupina rekov v prozi, ki je v srednjem veku in še v 16. stol. služila za šolsko branje. Prvi jih je poslovenil Pohlin, potem V. Vodnik, gl. Ilešič, O pouku slov. jez., Lj. 1902, str. 27—8.

Str. 41. „Spitávajouči pojbič“ iz „Slovenskega Silabikara“ 1780.

Str. 42. „Od stvárjanja svejta.“ Iz „Staroga i novoga testamentoma svete hištorie kratka šumma“ ok. 1780.

Str. 43. „Molitev S. Ágoštona (Avgušтина) vu nevouli“ iz „Nike molitvi...“ 1781.

Str. 44. „Naslánjanje betezníka na volo Božo“ iz „Nike molitvi...“ 1781.

Str. 45. „brezi cadentie...“: v dotedanjih pesmih pogreša rime in ritma.

Str. 47. Op. a) Bakoš je iztrebil kajkavske oblike.

Str. 51. Iz adventskih himn in Od Prave Pokoure iz Novega Gráduvála 1789.

Str. 52. Starišinstvo i zvačinstvo je bilo štirikrat ponatisnjeno. Priobčeno besedilo govori pozvačin še danes.

Str. 54. „Zgovárjanja... po trej deački osobaj“: tri „dijaške osebe“ skrbe za zabavo s pripovedovanjem izmišljenih in pretiranih stvari, vpletajoč latinske besede. Tu priobčeni odlomek posmehljivo omenja „višje šole“ v Soboti, kjer se učé iz abecednikov.

Str. 55. „Novi abecedar“ iz l. 1820 vsebuje za zlogovanjem nazorni nauk „Kratke i hasnovite misli...“, odstavek „Od Boga“, sentence v verzih, molitve, basni, pravila za dolgo življenje in tu priobčeno pesem. Knjižica je sestavljena po dveh tipih tedanjih nemških abecednikov, več gl. Ilešič, O pouku s. 111—3. — Pisatelj, ki se skriva za črkami L. S. P. S., ni znan.

Str. 56. Terplan je izdal svoj prevod psalmov l. 1848. skupno s 3. izd. Kuzmičevega Novega zakona, ki jo je sam priredil.

Str. 58. „Iz Toldija“. „Toldi“ je znamenit ep, Arany János (1817—1882) je poleg Petöfyja glavni madž. klasični pesnik. K. prevod L. dela v knjigi 1921, „Toldia starost i smrt“ Düš. l. 1925.

Str. 60. „Szpisz knjig“: Iz „Návod na fliszanya vu govorényi i razményi za vesznicski söl prvi i drugi zlócs. Nagy László. 1870“, str. 62—3.

Starine železnih i salajskih Slovenov: V železni in zalajski županiji živeči. — Sodim, da je pisatelj „Starin“ J. Košič.

„Zdaj...“: V času prvega širjenja luteranstva, ki je opisano pred tem odstavkom.

„Melankton vu Witebergi“: Filip Melanchthon, humanist in Luthrov sodelavec v Wittembergu.

„Nádasdi Tomas“ je bil ogrski palatin (državni namestnik) in hrvatski ban; osnoval je na svojem posestvu Uj Sziget v Železni županiji prvo ogrsko protestantsko tiskarno, kamor je po izgonu iz Ljubljane prišel Janž Mandelc.

„cistercitenško“: v Szentgotthárdu (Monoštru) ob Rabi, do kamor sega slovensko jezikovno ozemlje, je samostan cistercijancev.

Str. 61. Radgona je bila važno luteransko središče na Štajerskem. Ko so l. 1598. morali vsi predikanti zapustiti avstrijske dežele, so se nekateri s Štajerskega zatekli k prekmurskim velikašem. Tudi kranjski predikanti so prihajali čez Muro in imeli shode v Soboti in na Petanjcih, kamor so prihajali nemški celó s Koroškega in iz Ljubljane, gl. ČZN 1914, str. 123.

„Dalmatin... Postillo... napisao“: pisatelj zmotno smatra Dalmatina za prevajalca Spangenbergove postile, ki sta jo prevedla Sebastijan Krelj in Jurij Juričić. V § 23. pisatelj „Starin“ ponovno omenja „Dalmatina, predgara lutheranskoga“ in navaja naslov postile.

Str. 62. „se ne bi štejala kat. vera“: ki ne bi marali kat. vere. — Radgonska prot. molilnica ni bila razrušena, gl. ČZN 1914, s. 124. — „štero so tomi rod“: (grehi,) ki (šteri!) so

temu sorodni. — „na Šopronskem spravišči“: na drž. zboru v Sopronu so obravnavali verske spore, nakar je cesar Leopold izdal 9. XI. 1681 odlok, ki je javno božjo službo protestantov dovoljeval le v kapelah velikašev in imenoma navedenih mestih.

Str. 63. Tököli je bil od l. 1678. vodja ogrskih upornikov „krucev“ proti Leopoldu. L. 1682. je sklenil zvezo s Turki in se z njimi udeležil 1683 pohoda proti Dunaju.

Str. 64. „kösečke sirotičnice“: v Köszegu je sirotišnica, kjer so se vzgajali prekmurski dijaki.

„pišpekijo“: škofjo; „plebanuš“: župnik; „ešpereš“ (iz madž.): dekan. — Natančno so naštetá Kúzmičeva dela s splošnimi oznakami, kakor jih je 1828 (in 1829) zapisal J. Csaplovics, gl. str. 71, op. k str. 15. — Besedilo v oklepaju so menda opombe Jožefa Košiča, gl. Gruden, ČZN 1914, 96.

Str. 66. Vu salaskom vármegyévi, t. j. v županiji Zala (madž. Zalavármegyé); vu železnom vármegyévi, t. j. v železni županiji (madž. Vasvármegyé. — mantrnik = mučenik.

Str. 67. pűšp(ek) = škof (madž. pűšpök iz gr. episkopos); apat (madž.) = opat; itv. = i tak više (= več); móduš (lat. modus) = možnost; za Bočkajove praske: Upor Štefana Bočkaja na Ogrskem (1604—1606), gl. Starine žel. i sal. Slov. ČZN 1914, str. 121 sl.

Str. 68. Ekklesie: Cerkve.

Prim. „Ovod“ iz Augustičevega Prirodopisa z Erjavčevim uvodom (Pomladanski dan) v Domačih in tujih živalih.

Str. 69. stvári, nárasí i kopalínje: živali, rastline i kamenine.

Pomen nekaterih izrazov.

(Besede z * niso zabeležene v Pleteršnikovem slovarju.)

Áldov (madž.) — žrtev,
daritev
ár — ker
barát (madž.) — menih
bètežen (madž.) — bolan
betva — bilka
boleznost — bolečina
bolvan — malik
cifranje (nem.) — krašenje
cimper (nem.) — stavba
čalárnost (madž.) — pre-
vara, slepilo
čeden — pameten
človestvo — človečnost*
dáča — davek
dárovnik — darovalec,
dobrotnik
devojtvo — deklišstvo*
dnika — nižina
dostája se — spodobi se
dönok (nem.) — vendar
dresélen — žalosten
drkati — tekati
držéla — dežela
držanje — država

dugovánje — stvar*
duže — dalje
dvojiti — dvomiti
dvojnost — dvom, obup
erkouči — rekoč
èsi — sem
ešče — še
etakši — tak(šen)
fali (nem.) — manjka
farar (nem.) — prote-
stantski župnik
fárnik — župljan
féle (madž.) — vrste
firmamontom (lat.) —
nebesni svod
flis (nem.) — skrb, pridnost
füčkati — žvižgati
gabán — suknja
gedrnost — vnema
geto — glej, ker
gizdost — ošabnost
glihati (nem.) — primerjati
gratamo (nem.) — po-
stanemo
gúčati — govoriti

gvüšen (nem.) — gotov
 hajdúk — birič
 hasnovito — koristno
 henjáti — nehati
 imánje — imetje
 jalnost — zavist
 janka — krilo
 kakti — kakor
 kakšté — kakorkoli
 kantor — organist
 káranje — grajanje
 kaštigati (lat.) — kazno-
 vati
 kejp (madž.) — podoba
 kinč (madž.) — kras
 kmica — tema
 kojna — snov*
 korina — cvetlica
 kraj (v—) — proč
 krátiti — braniti
 krè — kraj; ob, radi,
 glede
 krouto — zelo*
 krtovinjek — krtina
 kusti — tolst, debel*
 ladavec — vladar*
 lampe — usta
 lastivnost — lastnost*
 lecati — sopihati
 leščéjnje — lesketanje*
 licójna — zunanost*

liki — kakor
 manji — len*
 mègnjenje — tren, mig
 merkaj (nem.) — pazi
 mertik — merilo*
 milošča — milost
 mlájši — otroci*
 molitvárnica — molilnica
 moudus — način
 nači(šen) — drugačen
 nadignoti — vz(pod)-
 buditi
 náduzi — na dolgo
 náklonost — nagib,
 nagnjenje
 nasledüvao — sledil
 nastávo — ustanovil
 navküpe — skupno
 nazveščávanje — nazna-
 nilo
 nemrtélno — neumrljivo
 neoupačno — nerodno*
 nepriličen — neroden
 nestanoma — nenehoma
 nevòla — nesreča
 nevòlen — slab(oten)
 nevoščéni — nevoščljiv
 nezgovoren — neizrekljiv
 nezračunano — neizre-
 čeno*
 nik(ak)ši — nikak

nikaj — nič
 níkédi(k) — ponekod
 níšče — níhče
 níšteri — nekateri, neki*
 níšteróuč — često*
 óbčinski, — skupen,
 splošen, javen, vesoljen
 óbčinstvo — občestvo
 ober — nad
 obračanje — prevod
 obslejdñjim — zadnjič*
 óčinski — očetovski
 óčívésno — (óčitno)
 odetec — odtod
 odetimao — odsehal
 odeteo — obleka
 odíčení — veličasten,
 zmagovit
 odkúpitel — odrešenik
 odnet — od tam*
 odúrjavati — sovražiti,
 mrziti
 odvejteč — potomstvo
 ogrízavati — obrekovati
 opádnjenje — padec*
 orság (madž.) — država
 osnajžo — okrepil*
 óšpotávanje (nem.) — za-
 sramovanje
 óšterjáš — krčmar
 ózmice — vèke

ozúrni — osoren
 pá(li) — zopet
 páščiti se — hiteti,
 páverski (nem.) — kmečki
 peča — pola
 példa (n.) — primer, zgled
 pitvina — pijača
 plódití — naganjati*
 pokedob — ker, ko
 polójna — polovica
 potrejbčina — potreba*
 praznúvati — prešušto-
 vati
 preci — precej
 preminouči — rajni*
 presmèknoti — prebosti
 presvéčeni — omikan
 preštímávati — ceniti
 prigledba — previdnost
 prorókojca — prerókinja
 prousno — preprosto
 prvle — prej
 razkálati — razcepiti
 rázločen — različen
 reč — beseda
 rečica — zlog
 regula (lat.) — pravilo
 rejar — izdelovalec
 rejsan — res
 sklenba — sklep*
 skuza — solza

skvarjenost — pogub-
 ljenje*
 slejdnji — zadnji
 snajži — krepí
 spítávati — izpraševati*
 spodoben — sposoben
 spravitel — pisec
 stáliš — položaj, stan
 stáva — vrstni red,
 mesto
 stopáj — korak, stopinja
 sumòriti — divjati*
 svecki — sveten
 svedočanstvo — spriče-
 valo
 svedoustvo — pričevanje,
 dokaz
 šereg (madž.) — množica
 ščem — hočem
 škér — orodje
 školnik — učitelj
 šteri — kateri
 šteti — čítati
 štimati (nem.) — meniti
 što — kdo
 šušlavec — mevža
 tanácijem (madž.) — sve-
 tujem
 takajše — pravtako*
 tao (nem.) — del
 te — tedaj

totá — proč
 túhi — tuj
 trno — zelo*
 ũročnik (madž.) — dedič
 vadlŭvati (madž.) — iz-
 povedati, priznati
 valáti — veljati
 valòun biti — za kaj biti
 váraš (madž.) — mesto
 vardevati — preiskovati
 včiniti — storiti
 včenjé — učenje, nauk
 vezdášnji — sedanji
 víšešnji — višji, odveč
 vinejšnje — zunanje
 vnougi — mnogi
 vnouža se — ne zljubi se
 voberlencati — gobezdati*
 voj — (vojsko) vodja
 vòrvajnski — verski
 vòvjaviti — pokazati
 vrastvo — zdravilo
 vrétina — vir
 vsakovačka — razno-
 vrstna
 vsegavejč — vedno,
 večno*
 vtraglivost — lenobnost*
 vučenik — učitelj
 vŭpazen — upanje*
 vŭzemski — velikonočni

zadene — pomeni	zgrüntávati (nem.) — pre- iskovati
zadržavanjski — nravni*	zmejna — igra
zaglušati — sitnariti, nadlegovati	zmožen — mogočen
zamerhati (nem.) — za- pomniti	zobstojni — zastonjski
zaročnik — zaročenec	žarja — žerjavica
zastoplenje — umevanje	žitek — življenje
zavdàrìti — vstran iti*	živéčni — živahen
zevčiti — izučiti	žmeten — težak
	žoltár (madž.) — psalm

Vprašanja in naloge.

1. Kakšni stiki z ostalo slovensko književnostjo so izpričani pri prekmurskih pisateljih?

2. Poišči izraze narodnostnega mišljenja in čustvanja pri njih!

3. Razberi glede obsega in značaja delo protestantov in katolikov ter ga primerjaj!

4. Primerjaj prekmursko knjigo z ostalim slovenskim književnim delom v preporodni dobi!

5. Primerjaj jezik posameznih pisateljev z današnjim stanjem narečja!

6. Razberi v jeziku tujke in nove tvorbe!

7. Oriši na osnovi navedenega slovstva delo posameznih pisateljev!

Vsebina.

Prekmursko narečje	5
Prekmurska književnost	9
Protestantska doba	10
Nastop katoličanov	13
Nadaljevanje protestantskega dela	15
Delo katoličanov v 19. stoletju	16
Mihael Sever:	
Iz Réda Zvelicsánsztva 1747	22
Štefan Kūzmič:	
Predgovor iz Vöre Krstšanske krátke návuk 1754	23
Predgovor iz Nouvega Zákona 1771	31
Iz Nouvega Zákona 1771	38
Mikloš Kūzmič:	
Sveti Evangjeliomi 1780	39
Moudroga Cátoa Lejpi Tanáci	40
Nike občinske prilike	41
Spitávajonči pojbič	41
Od stvárjanja svejta	42
Molítev S. Ágoštona vu nevouli	43
Naslánjanje betežnika na volo Božo	44
Iz mašnih pesmi	44
Mihael Bakoš:	
Predgovor iz Nouvega Gráduvála 1789	45
Iz Nouvega Gráduvála	51
Neznán pisatelj:	
Iz Staršinstva i zvačinstva 1807	52
L. S. P. S.:	
Obúdjávanje na jedrnost	55
Aleksander Terplan:	
Iz Knig žoltárskih 1848	56

Janoš Karđoš:	
Iz Toldija — I. spev.	58
Szpisz knjig	60
Neznan pisatelj:	
Starine železnih i salajskih Slovenov	60
Jožef Košič:	
Vrli slovenski Školnik	64
Ne zamertel!	66
Imre Augustič:	
Iz Kratkega návuka 1876	68
Ovod (iz „Prirodopisa“)	68
Opombe	71
Pomen nekaterih izrazov	77
Vprašanja in naloge	82

006155 30423080

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIZNICA

00000438305

